

Economisch-Statistische Berichten

Een regeling tot financiering van de
woningbouw

★

Dr. M. Neiryck

De Belgische economie in contact met
de vijfdagenweek

★

Dr. Ir. A. Maris

Het boerenzoons-vraagstuk in groter
verband

★

Drs. P. H. M. Cremers

De Europese atoomplannen en het
Internationaal Atoombureau

★

F. J. G. Schrijver

Service en quasi-service

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No. 2037

WOENSDAG 4 JULI 1956

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Bewindvoering
en Executele

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

Waardepapier

EFFECTEN CHEQUES

*

BOEK, STAAL, STEEN- EN OFFSETDRUKKERIJ

C. Chevalier

Rotterdam, Piekstraat 24, Tel. K 1800-77700 (3 lijnen)

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het

kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel; postcheque-rekening 260.34.
Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Speciale nummers f. 2,—.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit; Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Een regeling tot financiering van de woningbouw

Bij het zoeken naar een politiek aanvaardbare oplossing van het huurprobleem als onderdeel van de kabinetsformatie is blijkens persberichten in discussie gekomen een voorstel waarover door het Nederlandsch Economisch Instituut in oktober 1952 onder bovenstaande titel een rapport werd uitgebracht ¹⁾. De actualiteit die het voorstel heeft gekregen, mede als gevolg van de aanbeveling die de Commissie Woningbouw der Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel voor het voorstel heeft gedaan, moge aanleiding zijn enkele gedachten uit het N.E.I.-rapport onder de aandacht te brengen.

De in het rapport besproken regeling gaat ervan uit, dat gestreefd moet worden naar een huurpeil waarin, behalve een vergoeding voor exploitatiekosten en een redelijk inkomen voor de verhuurder, is gecalculeerd een bedrag voor afschrijving op basis van de vervangingswaarde van de woning. Slechts bij een dergelijk huurpeil betaalt de huurder de volledige waarde van de genoten „woningdiensten”, is een rendabele woningbouw zonder overheidssteun mogelijk en kan het woningbezit voor eigen vervanging zorgdragen. De voorgestelde regeling beoogt nu, zolang een rendabel huurpeil niet is bereikt, de reproductie van de woningvoorraad te waarborgen door een speciale financieringswijze. Daartoe wordt voorgesteld bij een huurverhoging de huiseigenaar te verplichten dat deel van de huur, dat beschouwd moet worden als een vergoeding voor afschrijving, te doen storten in een centraal Fonds, dat beheerd wordt door de instellingen die bij de financiering van de woningbouw betrokken zijn (institutionele beleggers, hypotheekbanken e.d.; Rijk of gemeente voor woningcorporaties). De huiseigenaar ontvangt van het Fonds voor het bedrag van zijn storting een bouwcertificaat, een waardepapier dat geen rente draagt, vrij verhandelbaar is en een beperkte looptijd heeft. Het Fonds keert de nominale waarde van het certificaat slechts uit wanneer men zich verplicht het geld te gebruiken voor woningbouw zonder overheidssteun. Dit betekent dat de koers waartegen het certificaat verhandeld wordt zich zal richten naar de rentabiliteit van de woningbouw en dus beneden pari zal liggen, zolang een rendabel huurpeil niet is bereikt.

Door bovenstaande regeling wordt bereikt, dat nationaal gezien alle afschrijvingsgelden geconserveerd blijven en slechts voor de woningbouw aangewend kunnen worden. De individuele huiseigenaar wordt geen vervangingsplicht opgelegd daar hij door verkoop van zijn certificaat deze plicht kan overdragen. Bij deze verkoop leidt hij echter een koersverlies, waardoor hij niet het volle bedrag

van zijn storting in het Fonds terugkrijgt. De regeling zal de particuliere bouwactiviteit stimuleren, daar het verschil tussen de nominale waarde die het Fonds voor de certificaten uitkeert en de aankoopwaarde juist het onrendabele deel van de bouwkosten zal dekken. Voor de Overheid heeft de regeling tot gevolg dat de woningen die via het Fonds gefinancierd worden geen subsidie behoeven. Volgens de kwantitatieve uitwerking die in het rapport, naar de situatie van 1952, werd gegeven, zouden ca. 25.000 woningen via het Fonds gefinancierd kunnen worden, hetgeen voor de Overheid een subsidievermindering van ca. f. 100 mln. zou betekenen.

* *

Men zal aan de hand van het bovenstaande kunnen begrijpen waarom de hier besproken regeling uitgangspunt is geweest bij het zoeken naar een compromisoplossing voor het huurprobleem. Voor geen van de partijen zal de regeling nl. in alle opzichten te verwerpen zijn, hetgeen tevens betekent dat ook geen van de partijen er overdreven enthousiast voor zal zijn, maar dit is bij geen enkel compromis het geval. Bovendien kan men gemakkelijk verschillende varianten op bovenstaande regeling bedenken, waardoor de voor- of nadelen zich op steeds andere wijze over de belanghebbenden bij de woningbouw en -exploitatie verdelen. De belangrijkste variant die zich wellicht laat denken is die waarbij de verplichte storting van het in de huur gecalculeerde afschrijvingsbedrag in een centraal reproductie- of afschrijvingsfonds tegen afgifte van een nominaal gelijk bedrag aan bouwcertificaten gehandhaafd blijft, doch waarbij men de koerswaarde van de certificaten niet beneden de nominale waarde laat dalen door de reproductiebouw wél volledig te subsidiëren. Voor- en nadelen verminderen dan: de huiseigenaar behoeft geen koersverlies te lijden, de overheidssubsidies verminderen echter niet. De afschrijvingsgelden blijven bestemd voor de woningbouw, de stimulans voor de particuliere woningbouw zal wellicht eveneens aanwezig blijven. Verschillende tussenvormen zijn mogelijk door gedeeltelijke subsidiëring van de reproductiebouw en/of door de afgifte van certificaten voor slechts een deel van de verplichte storting. Desgewenst kan men de last van het onrendabele deel van de woningbouw in elke verhouding tussen overheidssubsidie en „afroming” ten laste van de verhuurder verdelen. Eén oplossing echter ontbreekt, nl. die waarbij zonder „afroming” de overheidssubsidie op de woningbouw verminderd en de particuliere bouw gestimuleerd wordt bij een huurpeil dat geen rendabele exploitatie toelaat. Een oplossing voor de kwadratuur van een cirkel behoeft men niet te verwachten, zelfs niet bij een kabinetsformatie.

N.E.I.

H. C. BOS

INHOUD

	Blz.		Blz.
Een regeling tot financiering van de woningbouw, door Drs. H. C. Bos	619	Service en quasi-service, door F. J. G. Schrijver ..	629
De Belgische economie in contact met de vijf- dagenweek, door Dr. M. Neiryck	621	Boekbespreking:	
Het boerenzoons-vraagstuk in groter verband, door Dr. Ir. A. Maris	624	L. M. Koyck: An econometric study on the time-shape of economic reactions, bespr. door Prof. P. de Wolff	632
De Europese atoomplannen en het Internationaal Atoombureau, door Drs. P. H. M. Cremers ...	628	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ...	633
		Statistieken:	
		In- en uitvoer	635
		Productie-indexcijfers	635
		Interim-indexcijfers van groothandelsprijzen ..	635

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Dr. M. NEIRYNCK, De Belgische economie in contact met de vijfde week.

Schr. onderzoekt in welke mate de reeds gerealiseerde schrinking van de werkduur verantwoordelijk is voor spanningen, resp. op de arbeidsmarkt en in de ontwikkeling van de prijzen. Hoewel er in februari jl. nog 136.000 werklozen waren, was er een krappe arbeidsmarkt, daar deze werklozen zeer ongelijk over het land verdeeld zijn. In de steenkolenrijverheid was de vraag zeer hoog en in overleg werd de 45-urenweek slechts gedeeltelijk gerealiseerd. In de bouwnijverheid hebben vele factoren, o.a. een strenge winter en de verhoogde activiteit i.v.m. de wereldtentoonstelling hun invloed doen gelden; de verkorting van de werkduur was er één van. De groothandelsprijzen vertoonden de laatste maanden een tendentie tot stijgen. De vermindering van de werkduur met behoud van het vroegere weekloon komt neer op een loonsverhoging van ruim 6 pCt., die ongetwijfeld de spanning heeft verzwakt. België lijdt echter tevens aan een gebrek aan planmatige, uitbouw van de economie. Zo heeft men nagelaten de exploitatie van de Kempische mijnen te bevorderen, terwijl de wet-Libaert de nieuwe investeringen vooral bij de grote bedrijven begunstigde, waardoor de regionale spreiding van de werkloosheid ongunstig werd beïnvloed en de invoering van de vijfde week bemoeilijkt.

Dr. Ir. A. MARIS, Het boerenzoons-vraagstuk in groter verband.

In het algemeen verstaat men onder dit vraagstuk de situatie, waarin meer dan één zoon per agrarisch bedrijf werkzaam is. Ten einde een kwantitatief inzicht te verkrijgen gaat schr. na: hoeveel landbouwbedrijven in de landbouw telt; hoe groot het aantal in het ouderlijk bedrijf meewerkende boerenzoons is, zowel in totaal als van 25 jaar en ouder en hoe dit aantal is verdeeld over de bedrijven naar oppervlakteklasse en naar gebied. Men zal dit vraagstuk in groter verband moeten zien, d.w.z. rekening houdend met technische ontwikkeling en economische groei, waarmee gepaard moet gaan een modernisering van het produktie-apparaat en wijziging in de verhouding tussen de oppervlakte grond en het aantal werkers. Schr. berekent het teveel aan boerenzoons bij het laten voortbestaan van alle bedrijven groter dan resp. 1 ha en 5 ha. Gesteld wordt, dat de boerenzoons-opvolgers gemiddeld 36 jaar boer zijn. Aldus blijkt er een teveel van ruim 40.000 boerenzoons te zijn.

Drs. P. H. M. CREMERS, De Europese atoomplannen en het Internationaal Atoombureau.

In dit artikel worden met elkaar vergeleken de aan het op te richten Internationaal Atoombureau, het reeds bestaande O.E.E.C. atoom-project en het Euratom-plan toegedachte Bij het O.E.E.C.-atoomproject ligt het accent op het supra-nationaal, creatieve en politieke karakter. Bij het O.E.E.C.-atoomproject ligt dat op het coördinerende, adviserende en materiële karakter. Uit de taakomschrijving van het Internationaal Atoombureau blijkt, dat deze voor de wereld als geheel duidelijk overeenkomt met die van het O.E.E.C.-atoomproject voor Europa. Op grond hiervan concludeert schr. dat het O.E.E.C.-atoomproject eigenlijk overbodig wordt. Gegeven de Europese gedachte is een straffe samenwerking op het gebied van de atoomenergie noodzakelijk. Aan de hand van een bespreking van de bestuursorganen van het Internationaal Atoombureau, waaruit blijkt dat daarin

de Westeuropese belangen in verkeerde handen zijn, concludeert schr. dat het op korte termijn realiseren van het Euratom-plan gewenst is.

F. J. G. SCHRIJVER, Service en quasi-service.

De auteur stelt, dat het verlenen van service de functie is van de detaillist. Hij definieert service als dienstbetoon waarmee de voorkeur van de kopers wordt gewonnen. Het verlenen van diensten die de kopers niet welkom zijn, wordt aangeduid als „quasi-service”. Daar de distributiekosten uitgedrukt worden in procenten, behoeft het bieden van meer service, bij een evenredige toeneming van de verkoop niet te leiden tot een hoger kostenpercentage. De auteur betoogt dat dit zeer wel op kan gaan bij de verlening van „gratis” afbetalingskrediet. Voorts stelt hij, dat alle nieuwe en succesvolle vormen van detailhandel steunen op een helder inzicht in het verschil tussen service en quasi-service; waarvan voorbeelden worden gegeven. Als belangrijkste oorzaken van het stijgen der handelsmarges ziet de schrijver: inefficiency bij het verlenen van diensten; quasi-service-verlening; onzuivere afstemming van inkopen op de behoeften van de consumenten en, hetgeen zeer belangrijk is, het streven naar winstmaximalisatie op korte termijn bij vele detaillisten.

— SOMMAIRE —

Dr. M. NEIRYNCK, L'économie belge en contact avec la semaine de cinq jours.

L'auteur vérifie à quel point la diminution de la durée du travail est responsable de tensions respectivement sur le marché du travail et dans le développement du niveau des prix. Il traite des causes de l'étroit marché du travail dans les charbonnages et dans le bâtiment et dont la diminution de la durée du travail n'en est qu'une. Depuis 1945 la politique du Gouvernement belge n'a pas toujours été telle qu'elle facilite maintenant l'application de la semaine de 45 heures.

Dr. Ir. A. MARIS, Le problème des jeunes paysans du point de vue plus générale.

Par ce problème on entend la situation quand plus d'un seul fils par exploitation agricole y travaille. L'auteur calcule que l'excédent de fils de paysans en Hollande se monte à plus de 40.000.

Drs. P. H. M. CREMERS, Les projets européens portant sur l'énergie nucléaire et le Bureau International des Atomes.

L'auteur compare les tâches du Bureau International des Atomes, du projet O.E.C.E. portant sur l'énergie nucléaire et du projet Euratom. En se basant sur une analyse des divers organismes, formant la direction du Bureau International des Atomes, il arrive à la conclusion que les intérêts de l'Europe occidentale n'y sont pas en bonnes mains, ce qui rend nécessaire une réalisation à brève échéance du projet Euratom.

F. J. G. SCHRIJVER, „Service” et soi-disant „service”.

L'auteur part du principe que donner du „service” est la fonction du commerce intermédiaire. En fait partie aussi l'octroi de crédit „gratuit” par des facilités de paiement qui est très bien possible si le pourcentage des frais n'augmente pas, par suite de l'accroissement du chiffre d'affaires.

De Belgische economie in contact met de vijfde week

Einde oktober 1955 werd te Brussel, na een tweedaagse bijeenkomst waarop aanwezig waren afgevaardigden van de Regering, de werkgevers en de werknemers, een protocol ondertekend, dat geleidelijke toepassing van de vijfde week in voornamelijk Belgische nijverheidssectoren regelt. Vijfde week is hier wellicht minder nauwkeurig, aangezien het protocol vermeldt: „de 45-urenweek, eventueel verdeeld over vijf dagen”. Wij hebben deze aangelegenheid uitvoerig behandeld in ons artikel „Strijd om de vijfde week in België”, verschenen in „E.-S.B.” van 16 november 1955. Toen hebben wij eveneens het belang beklemtoond van hetgeen het protocol in zijn laatste paragraaf als bedreigende oproept: de werkvoorwaarden van naburige en... concurrerende landen.

Op 8 mei 1956 publiceerde de Regering een verklaring betreffende het prijsverloop in België met het doel verdere stijging in te dijken. Daarin worden diverse maatregelen aangekondigd zoals een strengere kredietpolitiek, beroep op buitenlandse bouwvakarbeiders, spreiding van openbare werken en vermindering van de invoertaks. Het ligt voor de hand dat sommige mensen de vijfde week uitdrukkelijk verantwoordelijk zullen stellen voor de hogere prijzen in het land. Wie echter de gebeurtenissen in het buitenland volgt, speciaal in de nabuurstaten, weet dat ook daar grote spanningen bestaan en dat deze landen eveneens verplicht waren met diverse middelen prijsstijgingen te bekampen. Niet het minst omdat het protocol van oktober 1955 tot stand kwam in een speciaal klimaat — denk aan de scherpe oppositie in patronale kringen en de onderlinge betwistingen bij de arbeiders-syndicaten in verband met een mogelijk politiek aspect van de zaak — blijft de weerslag van een veralgemeende 45-urenweek in België omstreden. Wij nemen ons voor te onderzoeken in welke mate de reeds gerealiseerde vermindering van de werkduur verantwoordelijk is voor spanningen, respectievelijk op de Belgische arbeidsmarkt en in de evolutie van de prijzen.

De arbeidsmarkt.

Sinds geruime tijd is in België de werkloosheid het eerste sociaal probleem. Het gemiddeld aantal werklozen was in 1952 174.000 en in 1953 zelfs 184.000. Sindsdien liep het cijfer terug: in 1955 was het aantal nog slechts 116.000. Voor het lopende jaar mag opnieuw een lager aantal worden verwacht: vergelijken wij de maand februari in 1955 en in 1956, dan constateren wij een regressie van 170.000 tot 136.000 werklozen. Hier mogen wij nochtans niet uit het oog verliezen dat dit potentiaal, deze reserve, voor zover zij volledig arbeidsbekwaam zou zijn, zowel regionaal als professioneel een zeer ongelijke spreiding kent. Een verdeling over Vlaams landsgedeelte, Waals landsgedeelte en arrondissement Brussel situeert 70 à 80 pCt. van de werklozen in het Vlaamse landsgedeelte, terwijl de overige twee gewesten het saldo min of meer gelijkmatig onder elkaar delen. Het zijn hoofdzakelijk de industrieën, producenten van duurzame verbruiksgoederen, welke een minder goede periode doormaken. Deze industrieën komen hoofdzakelijk in Vlaanderen voor.

België is een land met beperkte uitgestrektheid. Een dicht spoorwegnet en het gebruik van goedkope werkabonnementen bevorderen de regelmatige verplaatsing

van de arbeiders. Toch zijn er afstanden die voor moderne verkeersmiddelen te groot blijven. Twee mogelijkheden resteren dan: de arbeiders kunnen zich definitief verplaatsen en een woning zoeken in de nabijheid van de ondernemingen, ofwel kan de industrie ruimere arbeidsmarkten opsporen. In de twee gevallen blijft in België de taalgrens van relatief groot belang. Vele Vlamingen gingen zich in Wallonië vestigen, maar nog talrijker zijn zij die afkerig blijven van een gewest, door taal, zeden en gewoonten sterk onderscheiden van het eigen milieu. De nijverheid kent eerder een beweging in noordwaartse richting. Zij zoekt in de Vlaamse provinciën o.a. de nabijheid op van de havens en de waterwegen. Waalse kringen zien ongaarne deze evolutie en zij verzetten zich tegen alles wat haar rechtstreeks of onrechtstreeks bevordert.

In elk land kunnen gelijktijdig voorkomen: een tekort aan werkkrachten en een relatief belangrijke werkloosheid. Juist door het feit van de taalgrens is in België de kans groter.

De huidige hoogconjunctuur leidde reeds verleden jaar tot volle bezetting in de zware nijverheid. De vermindering van de arbeidsduur, waarover einde oktober 1955 een akkoord werd bereikt, heeft door verenging van de arbeidsmarkt ongetwijfeld een storing veroorzaakt. De aanwezige arbeidsreserve kon slechts gedeeltelijk verlichting brengen, zowel wegens de grote afstanden tussen woon- en werkplaats, als wegens de onvoldoende geschooldheid van deze werkzoekenden. Het is nochtans bekend dat de steenkolenmijnen steeds verder hun werkkrachten gaan opsporen en dat Vlamingen die nooit anders hebben gekend dan landbouw of textielnijverheid, thans in groot getal elke dag in de mijnen van de Borinage of het Centrum afdalen.

De Belgische *steenkolen* nijverheid steunt sinds lange tijd ook op vreemde arbeiders. In de ondergrond zijn zij bijzonder talrijk. Onlangs zijn moeilijkheden gerezen bij de aanwerving van Italiaanse arbeiders: enkele dodelijke ongevallen hebben geleid tot discussies betreffende de veiligheid. In afwachting van een Belgisch-Italiaans akkoord daaromtrent, wordt de aanwerving van Italiaanse mijnwerkers geschorst of sterk belemmerd. Voeg daarbij het vertrek van Noordafrikaanse arbeiders naar hun land om er deel te nemen aan de opstandige beweging tegen Frankrijk. Tussen 12 januari 1956 en 22 april 1956 daalde het aantal ondergrondse arbeiders in de Belgische mijnen van 115.704 tot 111.924. Intussen blijft de vraag naar steenkolen zeer hoog. De koude winter had zijn invloed op het verbruik van huisbrand; de nijverheid is op invoer aangewezen, na volledig opname van de Belgische produktie. Er is bij de mijnexploitaties praktisch geen reserve meer: einde april 1956 bedroeg deze slechts 311.000 ton.

In dit complex moet men de streving naar beperkte arbeidsduur plaatsen. Moeizame besprekingen hadden plaats in de Nationale Gemengde Mijncommissie en tenslotte werd een overeenkomst inzake de vermindering van de arbeidsduur bereikt voor het jaar 1956. Naast de reeds bestaande 10 betaalde feestdagen worden 15 bijkomende compensatie-verlofdagen ingelegd. Een eerder bescheiden toepassing dus van de 45-urenweek!

De vermindering van de arbeidsduur was niet het enige element dat spanning veroorzaakte in de sector

steenkolen. Wel is zij er gekomen op een ogenblik dat de problemen er uitzonderlijk groot waren. Dat de toepassing niet die ontredde heeft gebracht welke men kon vrezen, meent het tijdschrift *A.C.V.* (maart-april 1956) te kunnen afleiden uit volgende vergelijking, betreffende de produktie in de Belgische mijnen gedurende de eerste trimester van het jaar:

1956:73,55 werkdagen; produktie:7.833.835 ton

1955:74,32 werkdagen; produktie:7.515.578 ton

Spijt de lichte vermindering van de werkduur is er dus een meeropbrengst geweest van ruim 318.000 ton. Het is nog niet mogelijk nauwkeurig te achterhalen in welke mate de diverse factoren de produktie gunstig hebben beïnvloed: grotere regelmatigheid op het werk heeft waarschijnlijk betekenis gehad, naast een belangrijke verhoging van de produktiviteit. Cijfers die betrekking hebben op de eerste vier maanden van het jaar tonen aan dat de tendentie blijft: de produktie gedurende de periode januari-april bedroeg verleden jaar 9.994.000 ton, dit jaar 10.380.000 ton, hetzij een vermeerdering van 386.000 ton of 3,9 pCt. In verband hiermede kunnen wij nog aanstippen dat de experten, die in uitvoering van het protocol de toepassing van de 45-urenweek in de steenkolennijverheid bestudeerden en op 5 december 1955 hun verslag neerlegden, tot het besluit kwamen dat, alle andere elementen gelijk blijvend, de Belgische produktie met ongeveer 2 miljoen ton per jaar moest dalen. Alles wijst erop dat het in 1956 niet het geval zal zijn, zowel omdat de 45-urenweek slechts gedeeltelijk werd gerealiseerd, als wegens de reeds vermelde stijging van de produktiviteit.

Sinds enkele weken valt een zeer grote spanning te bespeuren in de *bouwnijverheid*. De strenge winter was oorzaak van belangrijke vertraging, juist op het ogenblik dat de definitieve plannen voor de wereldtentoonstelling van 1958 ter uitvoering klaar kwamen. De vraag zal nog stijgen: er komen immers bouwwerken op de tentoonstelling zelf, naast aanleg van bruggen, tunnels, nieuwe wegen in de Brusselse agglomeratie en de particuliere actie om de logementscapaciteit van de hoofdstad op te drijven. . . .

Ook hier kwam als vertroebelend element, einde april 1956, de toepassing van de 45-urenweek. Een akkoord werd toen bereikt, bepalend dat van 1 mei af in principe de arbeidsduur tot 45 uur teruggebracht wordt, verdeeld over de eerste 5 dagen der week. Van 1 mei tot het ogenblik waarop de wet op het sluitwerk van kracht wordt, kunnen nochtans de 45 uren verdeeld blijven over 5½ of 6 dagen. Het wetsvoorstel op het sluitwerk, dat oneerlijke concurrentie van arbeiders aan de eigen ondernemingen wil uitschakelen, zal spoedig aan het Parlement worden overgemaakt. Nu reeds weet men dat een meerderheid over deze aangelegenheid niet zo gemakkelijk bereikt zal worden.

In haar verklaring van 8 mei jl. heeft de Regering zich speciaal met de problemen, gesteld in de bouwnijverheid, bezig gehouden. Beroep zal worden gedaan op buitenlandse arbeiders, werklozen zullen opgeleid worden tot bouwvakarbeiders, bepaalde openbare werken worden tot later uitgesteld. Op 23 mei 1956 verklaarde de heer Van Acker, Eerste Minister, dat 23 centra voor herscholing, waarop ook gedeeltelijk werklozen kunnen beroep doen, ingericht zijn. Ook zij die geen werkloosheidsvergoeding ontvangen, worden — en dat is een innovatie — in de centra toegelaten. Er zal dus zeer ernstig gepoogd worden het aanbod van arbeidskrachten in deze sector ruimer te maken. Intussen valt niet te

loochenen dat op een bepaald ogenblik bij de aannemers van bouwwerken van paniekstemming mocht gesproken worden. In hoever deze zich geuit heeft in hogere prijzen, konden wij niet achterhalen. Wel werd over dit punt in het Parlement een discussie gevoerd tussen Regering en oppositie. Waar de heer Eyskens, leider van de oppositie, gesproken had over een 20 pCt. prijsstijging voor één aanbesteding, nl. van de stad Brussel, heeft de heer Van Acker verzekerd dat voor het geheel van de werken te Brussel de prijzen lager liggen dan verwacht. Voor de tunnels zou de marge in min zelfs 20 pCt. bedragen.

Ook hier menen wij tot besluit te kunnen verklaren: vele elementen, gaande van een strenge winter die de activiteit beperkte tot de stijging van de vraag in verband met de wereldtentoonstelling, hebben in de bouwnijverheid een gespannen toestand opgeroepen. De vermindering van de arbeidsduur was hierbij een factor, onvoldoende nochtans om de vastgestelde intensiteit te verklaren.

De evolutie van de prijzen.

Het is bekend dat de groothandelsprijzen na maart 1955 een zekere stabiliteit kenden. Eerst in november gingen zij aan het stijgen om in februari 1956 een hoogtepunt te bereiken met 104 punten (gemiddelde van 1955:101). De volgende maand was de index licht gedaald, nl. tot 103. In het buitenland noteren wij een gelijkaardige evolutie voor de jongste maanden. Alleen Frankrijk nochtans staat in maart 1956 eveneens voor een lichte vermindering.

De kleinhandelsprijzen kenden tot mei 1955 een gevoelige baisse maar gingen sindsdien relatief snel vooruit. In maart en april 1956 bereikten zij het cijfer 103 (gemiddelde voor 1955:101). Het cijfer 103 is enigszins naar boven geforceerd: feitelijk bedroeg het slechts 102,9, voldoende hoog nochtans om te leiden tot loonsverhoging in al de basisindustrieën (steenkolennijverheid, cokesfabrieken, ijzer en staal, non-ferro metalen en chemische industrie), in totaal een half miljoen arbeiders. De index van de kleinhandelsprijzen blijft opwaarts georiënteerd: mei geeft 103,3 en voor juni wordt een gelijkaardig zo niet hoger cijfer verwacht.

Alvorens sprake was van de vijfde week, erkende de Regering dat de prijsevolutie in België problemen stelde. Niet te ontkennen valt dat een volledige bezetting van het produktie-apparaat bijna spontaan leidt tot prijsstijgingen. In ons reeds geciteerd artikel brachten wij verslag uit over de nationale arbeidsconferentie, die op 13 juli 1955 te Brussel werd gehouden. Volgens „Le Soir” luidde de voornaamste beslissingen toen: „Le gouvernement poursuivra avec fermeté la politique des prix et salaires; la hausse du coût de la vie sera combattue, notamment en ce qui concerne les prix de la viande et du charbon”.

In het heersende klimaat was het akkoord van oktober 1955, over de vermindering van de arbeidsduur in voornamelijk nijverheidssectoren, een ideale gelegenheid om tot prijsstijgingen over te gaan. Het kan niet geloochend worden dat vooral de distributie soms niet verantwoorde beslissingen nam.

De tabaksnijverheid geeft een goed voorbeeld van prijsstijging — hier op initiatief van de produktiesector — welke zogezegd noodzakelijk was wegens de toepassing van de vijfde week. Het geval kreeg in het land enige bekendheid toen het bleek dat de twee betrokken ministeries, Financiën en Economische Zaken, het geval verschillend beoordeelden.

De fabrikanten van tabaksprodukten beslisten aavang 1956 hun prijzen te verhogen, zodat de verbruiker voor een pakje volkssigaretten 1 frank meer zou betalen. Ter verantwoording werd gewezen op de prijsstijging bij de grondstoffen en vooral op de toepassing vande vijfdagenweek. Waar in België de tabaksprodukten zeer sterk belast zijn — de staatskas vindt er een belangrijke bron van inkomsten — was de Minister van Financiën, als leverancier van de taksbandjes, gemakkelijk bereid om de voorgestelde aanpassingen te aanvaarden. Van de supplementaire frank zouden immers 63 à 67 centiemen in de staatskas terecht komen.

Deze gelegenheid werd door de pers aangegrepen om de weerslag van de vijfdagenweek op de prijs van sommige verbruiksgoederen zorgvuldig na te gaan. Volgende berekening verscheen in de conservatieve krant „La Libre Belgique”: in de courante tabaksprodukten is het aandeel van het loon ongeveer 19 pCt. — waar de toepassing van de vijfdagenweek gelijk staat met een loonsverhoging van 6,2 pCt. kan de rechtstreekse weerslag van de totale operatie op 5 centiemen per pakje sigaretten berekend worden —; houdt men ook rekening met de stijging langs taksen en procenten die aan tussenpersonen worden uitgekeerd, dan komt de verhoging op 12 centiemen. In deze berekening wordt verwaarloosd het feit dat het kapitaal langer ongebruikt blijft en mogelijk zal moeten worden aangevuld, wil men het produktie-niveau behouden.

De minister van Economische Zaken, die verantwoordelijkheid draagt voor het prijzenpeil in België, heeft zijn veto gesteld tegen de verhoogde tabaksprijzen. De niverheid wilde zich bij een eenvoudig status quo niet neerleggen en declareerde de lock-out. Dank zij fiscale aanpassingen kon dan spoedig een voorlopig akkoord worden bereikt.

Het geval is wel typisch: de vijfdagenweek had een zeer beperkte weerslag op de prijs van de tabaksprodukten, maar kreeg de volle verantwoordelijkheid. Dat intussen de fiscale druk verhoogde en op deze prijsstijging een veel grotere invloed uitoefende, werd gemakkelijk uit het oog verloren. Zoals wij het aanstipten in ons artikel van 16 november 1955 werden in juli 1955 nieuwe, hoofdzakelijk onrechtstreekse belastingen aan het land opgelegd. In compensatie werden sommige rechtstreekse belastingen gereduceerd. Dat deze politiek de prijzen van de verbruiksgoederen noodzakelijk beïnvloedde, zal niemand verwonderen.

Op het gebied van de prijzen hebben wij dus de volgende toestand: de loonsverhoging, die er kwam door vermindering van de werkduur met behoud van het vroeger weekloon, mag berekend worden op ruim 6 pCt. Zij heeft ongetwijfeld de kostprijzen in België bezwaard. In dezelfde periode hadden wij nochtans ook een opwaartse tendentie bij de groothandelsprijzen en in laatste instantie de hogere druk van de onrechtstreekse belastingen. Anderdeels wordt aangenomen dat destrengvorst gedurende de maand februari van dit jaar, welke in de sector landbouw belangrijke schade veroorzaakte, niet de verklaring brengt voor de hogere index der kleinhandelsprijzen en voor de gestegen levensduurte.

Zoals vele nabuurstaten kent België thans een overvloed aan geldmiddelen. Voor ons land wordt dit o.a. toegeschreven aan de gunstige betalingsbalans. Het batig saldo van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie tegenover de Europese Betalings Unie neemt toe: in maart 1956 bereikte dit saldo 1.415 miljoen frank. Als compensatie, maar dan slechts zeer gedeeltelijk, waren er in de eerste plaats het deficit tegenover de andere landen, speciaal deze met sterke munt, in de tweede

plaats de lichte terugloop der kredieten van de Nationale Bank aan de economie.

Intussen blijft de geldvoorraad in België opmerkelijk hoog: in de loop van 1955 steeg de uitgifte van bankbiljetten met bijna 6 miljard frank (december 1954: 100,8 miljard; december 1955: 106,4 miljard). Aldus kan van een zekere inflatie gesproken worden, die zich door een stijging van de prijzen laat gevoelen. Op 7 juni bedroeg de totale uitgifte van bankbiljetten: 107,5 miljard frank.

Besluit.

De hoogconjunctuur heeft de Belgische economie sterk beïnvloed: het land bekwam een belangrijk aandeel in de actuele hausse. Al is het vraagstuk van de werkloosheid er nog niet opgelost, toch benadert men de volledige bezetting in een lange reeks van nijverheidstakken. De prijzen zijn stijgend, vooral de detailprijzen, in een economie die over ruime liquiditeiten beschikt.

De vermindering van de arbeidsduur heeft de spanning in de produktiesector ongetwijfeld verzaard, ook al bestond de mogelijkheid supplementaire arbeiders aan te werven onder de werklozen. Het feit dat de ondergeschikte besturen minder beroep doen op gelegenheidsarbeiders, heeft de markt eveneens veruimd. Toch kon moeilijk van een eenvoudige verplaatsing gesproken worden. Het feit van de ongelijke verdeling van de werkrachten en de expansienemende industrieën maakt dat op het gebied van de werkverschaffing nog altijd problemen bestaan. Het ware niet juist hierbij de complicaties, te wijten aan de taalgrens in België, uit het oog te verliezen.

In een extreme tijd, zoals diegene welke wij thans belevén — hetzelfde zou denkkelijk waar zijn moest België in volle crisisperiode verkeren —, worden de structurele fouten van een economie duidelijker in het licht gesteld. Het is zeker dat sinds de tweede wereldoorlog de Belgische besturen niet altijd de juiste oriëntering aan 's lands economie hebben gegeven. Fout was bijv. de exploitatie van de Kempische kolonmijnen niet te bevorderen, door al te veel zorg te wijden aan sommige marginale mijnen uit het zuidelijk bekken. Een van de voornaamste beletselen tegen een gezonde steenkolenpolitiek in België moeten wij nogmaals zoeken in de regionale diversiteit van het land. De wet Liebaert, die gedurende de jongste twee jaar fiscale ontlastingen bij nieuwe investering toekende, en wel speciaal aan de grotere bedrijven in de nijverheidstakken met hoge bloei, heeft de ongelijke verdeling van de industrie over het land sterker gemaakt en sommige zich manifesterende spanningen op de arbeidsmarkt in de hand gewerkt. Normale fiscale inkomsten werden verwaarloosd, maar in ruil moesten nieuwe, onrechtstreekse belastingen gegeven worden. Dergelijke handelswijze zou noodzakelijk de stabiliteit van de prijzen ondermijnen.

België lijdt wel het meest onder een gebrek aan planmatige uitbouw van de economie. Teveel toevallige factoren, al dan niet van politieke aard, hebben een concrete, realistische actie belemmerd.

Beperking van de arbeidsduur en verhoging van de produktiviteit gaan parallel. Produktiviteit is echter meer dan een vraagstuk van details in elke onderneming afzonderlijk. Het is voor alles het probleem van de algemene oriëntering van de economische politiek, de fiscale politiek inbegrepen, van een gezond sociaal klimaat in de bedrijfstakken, van een dynamische houding bij Regering, werkgevers en werknemers. De heersende hoogconjunctuur toont o.i. bijzonder duidelijk aan dat fouten, vroeger gemaakt, de toepassing van de vijfdagenweek in bepaalde sectoren ernstig bemoeilijken.

Het boerenzoons-vraagstuk in groter verband

Probleemstelling.

In overwegend agrarische landen — tegenwoordig pleegt men deze onderontwikkeld te noemen — is het beroep van de vader bepalend voor dat van de zoon. Eigenlijk is dit vanzelfsprekend, de niet-agrarische beroepen zijn schaars en dus moeten de boerenzoons wel boer worden. Maar ook om een andere reden is deze gang van zaken verklaarbaar. In minder ontwikkelde gebieden is de gemiddelde levensduur kort en is het percentage produktieven laag. Het laat zich verstaan, dat onder deze omstandigheden de neiging om belangrijke investeringen in de „manpower” te doen niet groot is; zo snel mogelijk moeten de kinderen de vader helpen bij het werk. Men kan zich eenvoudig de weelde van het laten volgen van onderwijs niet permitteren, evenmin als het kiezen van een ander beroep. Wij hebben hier te maken met hechte traditionele gemeenschappen, waar alles van vader op zoon plaats heeft en waar geen enkele noodzaak of verlokking aanwezig is om deze eeuwenoude hoofdweg te verlaten.

Ook Europa heeft lange tijd in de rust van zulk een statische maatschappij verkeerd. Eerst in de 18e eeuw werd Europa door de toverstaf der techniek gewekt. De stormachtige ontwikkeling die hiervan het gevolg is geweest en die nog steeds niet tot stilstand is gekomen, ja die zelfs weer een nieuwe fase is ingetreden, heeft de eens zo hechte samenlevingen in haar grondvesten aangetast. Nog steeds zoekt de mens naar nieuwe vormen om zich staande te houden en aan te passen aan deze ongekende technische ontwikkeling en economische groei, welke het gelaat van de aarde volkomen hebben veranderd. In dit wereldomvattende proces van technische ontwikkeling en economische groei, hetwelk gepaard is gegaan met een sterke bevolkingsgroei, werd de landbouw opgenomen. De landbouw, eeuwenlang uitgeoefend op kleine bedrijven met een zeer primitieve techniek en binnen gemeenschappen, welke economisch-sociaal en cultureel volkomen van de buitenwereld waren afgesloten.

Is het een wonder, dat deze landbouw zich nog onvoldoende heeft aangepast aan de mogelijkheden, welke de technische en industriële ontwikkeling te bieden had? Mogelijkheden van verbetering in de teelttechniek, maar vooral ook van mechanisering en van werkgelegenheid buiten de landbouw. Wij zitten nog steeds middenin een agrarische revolutie. De agrarische bevolking is zelfs in de zgn. ontwikkelde landen nog steeds afnemende, de mechanisatie toenemende en met de noodzakelijke veranderingen in de agrarische structuur is nog maar een schuchter begin gemaakt.

Het zal duidelijk zijn, dat deze hele ontwikkeling nauw verband houdt met de afvloeiing van agrarische jongeren naar de niet-agrarische bedrijfstakken en dus met het boerenzoons-vraagstuk. Men kan zelfs staande houden, dat verbetering van de produktie-techniek in de landbouw, o.a. tot uitdrukking komend in verhoging van de arbeidsproduktiviteit, voorwaarde is voor economische groei, dus voor industrialisatie. Een stijging van de arbeidsproduktiviteit wil immers zeggen, dat minder mensen meer voedsel produceren en dit heeft tot gevolg, dat er mensen vrijkomen voor het produceren van industriële goederen.

Er is een tijd geweest, dat de mens door jagen en vissen in zijn onderhoud moest voorzien, daarna door een

nomadische levenswijze en tenslotte werd een gevestigde levenswijze mogelijk door middel van het uitoefenen van de landbouw. Aanvankelijk kon een man net voldoende voedsel voor zijn gezin produceren, terwijl er thans landen zijn, waar één agrarische werker voldoende voedsel voor acht gezinnen kan voortbrengen en de beste boeren brengen het zelfs ruimschoots tot het dubbele aantal. Dat wil zeggen, dat de agrarische bevolking in deze landen zou kunnen dalen tot 12 pCt. van de totale bevolking en gelet op wat de beste boeren thans bereiken wellicht op de duur zelfs tot aanzienlijk beneden de 10 pCt.

Een land als Denemarken heeft dit stadium reeds bereikt. De produktiecapaciteit van een agrarische werker is er voldoende om acht gezinnen te voeden. Het aantal agrarische beroepspersonen per 100 ha cultuurgrond bedraagt in dit land ongeveer 12, terwijl het intensiteitsniveau met ons land is te vergelijken. Gelet op het feit, dat ons land nog meer dan 20 agrarische werkers per 100 ha cultuurgrond telt, behoeven wij voorlopig nog niet bevreesd te zijn voor de achteruitgang van de agrarische bevolking, die thans in verschillende gebieden van ons land plaats heeft. Integendeel, dit zal ongetwijfeld de produktiviteit in onze landbouw ten goede komen en wellicht een gunstige invloed hebben op de achteruitgang van het aantal te kleine bedrijven.

Zonder een verhoging van de produktiviteit in de landbouw, gepaard gaande met afvloeiing van mensen uit de landbouw, zou dus de industriële groei in Europa en Amerika niet mogelijk zijn geweest. Het is echter ook waar, dat in een land met een sterke economische ontwikkeling de landbouw zich alleen kan handhaven door opvoering van de produktiviteit en afstoting van arbeidskrachten naar de industrie. De realisering van dit laatste houdt in, dat de landbouw in open verbinding dient te staan met de niet-agrarische bedrijfstakken, speciaal ook wat betreft de „manpower”.

Wil de landbouw in de wedloop om meer welvaart niet achterop raken, dan zal hij als het ware moeten communiceren met de andere bedrijfstakken. Om dit te bereiken zal in de eerste plaats nodig zijn de bereidheid van velen om de landbouw vaarwel te zeggen. Voorts de nodige vakkbekwaamheid om in de industrie te werken en — van niet minder belang — de geschiktheid om zich thuis te voelen in een geheel andere levenssfeer. Voorwaarde tot dit alles is vanzelfsprekend de bereidheid van de agrarische bevolking om tot volledige modernisering van het produktie-apparaat te komen, aangepast aan de huidige stand van de technische ontwikkeling.

Deze wensen zijn gemakkelijk uit te spreken. Het is evenwel goed zich hierbij te realiseren, dat van de agrarische samenleving enorm veel gevraagd zal worden. In enkele woorden samengevat komt het neer op een volledige economische, sociale en culturele ontsluiting van het platteland, waarbij men dus bereid zal moeten zijn met de bovenaangeduide, historisch diepgewortelde „vader op zoon”-traditie te breken.

Tegen deze achtergrond zal men het boerenzoons-vraagstuk moeten bezien. In het algemeen wordt onder dit vraagstuk verstaan, de situatie waarin op de bedrijven meer dan één zoon per bedrijf werkzaam is. Het gevolg hiervan is, dat slechts een deel van de boerenzoons in de toekomst een eigen bedrijf zal kunnen krijgen. Het

andere deel zal dus op oudere leeftijd een bestaan moeten zoeken buiten de landbouw of zich tevreden moeten stellen met een ondergeschikte positie in de landbouw. De ongunstige gevolgen van deze situatie: verborgen werkloosheid, een geringe drang tot rationalisatie en mechanisatie, splitsing van bedrijven, onvoldoende en verkeerde opleiding, worden in het kader van dit artikel slechts genoemd. Voor een kwantitatieve beoordeling van het boerenzoons-vraagstuk zal men dit vraagstuk in de eerste plaats in verband moeten brengen met de gewenste omvang van de agrarische beroepsbevolking en in de tweede plaats met de duur van het boer-zijn, dus met de leeftijd waarop men boer wordt en het bedrijf verlaat. In het vervolg zal eerst een overzicht worden gegeven van de bestaande situatie en daarna worden ingegaan op de vraag hoeveel boerenzoons er teveel zijn.

Bestaande situatie.

Allereerst dus een overzicht van het aantal boerenzoons. Hiervoor zijn wij aangewezen op twee tellingen, t.w. de Volks- en beroepstelling 1947 en de Landbouw-inventarisatie 1955. Bij de eerste telling zijn alle op het ouderlijk bedrijf meewerkende zoons geteld, bij de tweede telling slechts de zoons van 25 jaar en ouder. In tabel I wordt een overzicht gegeven van de aantallen meewerkende boerenzoons uit beide tellingen in de groepen van landbouwgebieden. Op zichzelf zeggen deze cijfers niet veel. Meer inzicht krijgt men door deze absolute aantallen te betrekken op het aantal bedrijven in de betreffende gebieden en hieruit het aantal boerenzoons per 100 bedrijven te berekenen. Uit deze verhoudingscijfers zien wij dat het aantal zoons op de zand- en rivierkleigronden hoog is; de zeekleigronden geven het laagste cijfer te zien, terwijl de weidegebieden een middenpositie innemen. (Zie tabel I).

TABEL I.

Vergelijking van de situatie in 1947 en in 1955 ten aanzien van het medewerken van boerenzoons op het ouderlijk bedrijf.

Gebied	Aantal bedrijven		Aantal meewerkende boerenzoons					
			totaal			25 jaaren ouder		
	1947 a)	1955 b)	absoluut	gemidd. per 100 bedrijven	absoluut	gemiddelde per 100 bedrijven	1947	1955
			1947 c)		1955 b)			
Zeekleigronden	35.293	35.672	12.898	36,5	4.281	2.961	12,1	8,3
Rivierkleigronden ..	24.217	24.163	12.403	51,4	4.553	2.740	18,9	11,3
Weidestrekten	40.302	41.569	17.571	43,6	5.389	3.501	13,4	8,4
Zandgronden	114.972	114.337	58.625	51,0	18.987	13.735	16,5	12,0
Veenkoloniën	6.339	6.599	2.517	39,7	861	626	13,6	9,5
Tuinbouwgebieden ..	15.553	15.382	6.448	41,5	1.752	1.101	11,3	7,2
Nederland	236.586	237.722	110.462	46,7	35.823	24.664	15,1	10,4

a) Bron: C.B.S.-landbouwinventarisatie (landbouwers 1 ha en groter; tuinbouwers 0,01 ha en groter).

b) Bron: C.B.S.-landbouwinventarisatie (alle landbouwers, veehouders, tuinders en tuinbouwers).

c) Bron: C.B.S.-volks- en beroepstelling (alle landbouwbedrijfsgroepen).

TABEL II.

Gemiddeld aantal meewerkende boerenzoons 25 jaar en ouder per 100 bedrijven naar groepen van landbouwgebieden, grootteklassen en hoofdberoep van het bedrijfshoofd.

Gebied	Hoofdberoep landbouwer of veehouder							Hoofdberoep tuinder of tuinbouwer							
	Gemiddeld aantal meewerkende zoons van 25 jaar en ouder per 100 bedrijven						Totaal aantal medew. zoons 25 jr en ouder	Gemiddeld aantal meewerkende zoons van 25 jaar en ouder per 100 bedrijven						Totaal aantal medew. zoons 25 jr en ouder	
	kleiner dan 5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30 ha en groter	totaal		kleiner dan 1 ha	1-2 ha	2-3 ha	3-4 ha	4-5 ha	5 ha en groter		totaal
Zeekleigronden	2,4	7,0	12,5	13,5	15,2	9,0	2.591	3,7	4,8	5,5	6,0	9,5	11,0	5,4	370
Rivierkleigronden	4,3	11,3	21,6	24,5	35,0	11,9	2.437	3,4	8,6	10,7	12,3	13,6	12,8	8,4	303
Weidestrekten	1,7	5,8	11,8	17,1	21,5	9,2	3.107	2,3	5,4	7,3	8,9	8,8	16,6	5,0	394
Zandgronden	3,8	11,6	21,9	28,1	30,7	12,6	13.451	1,8	2,9	4,9	5,5	8,3	7,8	3,8	284
Veenkoloniën	0,8	7,2	12,3	15,7	18,6	9,8	620	2,1	2,1	3,3	0,0	0,0	5,6	2,3	6
Tuinbouwgebieden	1,8	6,6	12,2	18,2	31,3	8,7	239	3,8	5,5	8,5	10,0	16,5	21,2	6,8	862
Nederland	3,3	10,2	17,8	20,4	20,7	11,3	22.445	3,0	5,2	7,1	8,2	11,6	13,4	5,7	2.219

Bron: C.B.S. landbouw-inventarisatie 1955.

Aangezien uit de Volks- en beroepstelling 1947 ook het aantal boerenzoons van 25 jaar en ouder bekend is, kan tevens een vergelijking tussen 1947 en 1955 worden gemaakt. Men dient bij deze vergelijking te bedenken, dat het hier gaat om een gedeelte van het totaal aantal meewerkende boerenzoons (ca. 30 pCt.).

Uit deze vergelijking kan men concluderen, dat het aantal boerenzoons van 25 jaar en ouder sinds 1947 aanzienlijk is teruggelopen, nl. van 15,1 tot 10,4 per 100 bedrijven. Het is waarschijnlijk, dat ook de groep boerenzoons van 15-25 jaar in aantal is achteruitgegaan, zij het in mindere mate dan de groep van 25 jaar en ouder. Deze conclusie is gebaseerd op de arbeidskrachtentellingen van 1950 en 1953 en enkele kleine onderzoeken. Bovendien is uit verschillende onderzoeken gebleken, dat de afvloeiing direct na de lagere school veel minder is dan op oudere leeftijd.

Naast de verschillen in aantal boerenzoons per 100 bedrijven tussen de gebieden zijn ook belangwekkend de verschillen tussen de grootteklassen. Hiervan geeft tabel 2 een beeld; de zoons van boeren en tuinders zijn hier apart vermeld. (Zie tabel II)

Uit deze tabel blijkt, dat:

1. het aantal zoons op de bedrijven beneden 5 ha gering is;
2. het aantal zoons op de bedrijven groter dan 5 ha sterk toeneemt;
3. op de zandgronden en de rivierkleigronden op de grotere bedrijven zeer veel boerenzoons voorkomen;
4. het aantal tuinderszoons aanzienlijk geringer is dan het aantal boerenzoons.

Hoeveel boerenzoons zijn er teveel?

Na dit overzicht van het aantal zoons rijst de vraag:

TABEL III.

De historische ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven en van de oppervlakte cultuurgrond in Nederland.

Jaar	Aantal bedrijven (hoofdberoep landbouwer) 1 ha en groter naar grootteklasse												Oppervl. cultuurgr. bedrijven 1 ha en groter		Gemidd. bedrijfs-grootte v. bedrijven 1 ha en groter
	1-5		5-10		10-20		20-50		50 en groter		totaal		× 1.000 ha	index 1910=100	
	absoluut	index 1910=100	absoluut	index 1910=100	absoluut	index 1910=100	absoluut	index 1910=100	absoluut	index 1910=100	absoluut	index 1910=100			
1910	55.366	100	37.331	100	29.411	100	23.331	100	3.405	100	148.844	100	1.735,2	100	11,66
1921	60.610	109	44.468	119	33.076	112	22.182	95	2.739	80	163.075	110	1.776,5	102	10,89
1930	58.295	105	50.832	136	39.814	135	23.572	101	2.512	74	175.025	118	1.923,5	111	10,99
1947	65.610	119	55.907	150	47.787	162	26.066	112	2.234	66	197.604	133	2.182,9	126	11,08
1950	60.199	109	60.603	162	47.495	161	24.011	103	1.991	58	194.299	131	2.138,8	123	11,01
1955	50.441	91	61.757	165	48.764	166	23.764	102	1.906	56	186.632	125	2.117,3	122	11,34

Bronnen: t/m 1930 Directie van de Landbouw, vanaf 1947 C.B.S.-landbouwinventarisaties.

hoeveel zoons zijn er teveel? Bij het vinden van een antwoord op deze vraag zal men zich o.i. niet mogen neerleggen bij de historisch gegroeide situatie. Men zal bereid moeten zijn het boerenzoonsvraagstuk in groter verband te bezien, d.w.z. in het verband van de bovengenoemde technische ontwikkeling en economische groei, waarmee onvermijdelijk gepaard moet gaan een modernisering van het produktie-apparaat en wijziging in de verhouding tussen de oppervlakte grond en het aantal werkers. Concreet gesteld doen zich hierbij de volgende vragen voor. Legt men zich neer bij het thans bestaande *aantal bedrijven* — en hierbij denken wij speciaal aan het grote aantal kleine bedrijven — of is men van mening dat het aantal aanzienlijk kleiner moet worden? Een tweede vraag: op welke *leeftijd* moeten de boerenzoons boer worden en wanneer weer plaats maken voor een opvolger? Alweer: moet men zich neerleggen bij de bestaande situatie, die sterk beïnvloed is door de agrarische bevolkingsdruk, of moet men rekening houden met de meest gewenste leeftijden? Het zal duidelijk zijn, dat het antwoord op deze vragen van grote betekenis is voor de omvang van het boerenzoons-vraagstuk, dus voor het aantal boerenzoons dat tevergeefs op een bedrijf zit te wachten.

Wat de ontwikkeling van het *aantal bedrijven* betreft, hiervan geeft tabel 3 een beeld. (Zie tabel III).

Sedert 1947 blijken de bedrijven beneden 5 ha belangrijk in aantal af te nemen, terwijl voorts het aantal zoons op deze bedrijven gering is. Uit deze ontwikkeling zou men kunnen concluderen, dat ook bij de agrarische bevolking het inzicht veld wint, dat het boeren op deze zeer kleine bedrijven niet erg aantrekkelijk meer is. Inderdaad is uit onderzoeken in ons land maar ook in het buitenland, met name in Amerika, gebleken dat de arbeidsproductiviteit en het inkomen per werker op de kleinste bedrijven laag is. Het is zelfs zo, dat een groot aantal te kleine bedrijven het belangrijkste knelpunt vormt voor de verhoging van de welvaart in verschillende gebieden of m.a.w. mede oorzaak is van het achtergebleven zijn van vele gebieden.

Rekening houdend met de hier aangeduide ontwikkelings-tendenties hebben wij gemeend het teveel aan boerenzoons op twee manieren te moeten berekenen. Bij de eerste berekening is het aantal boerenzoons betrokken op alle boeren met een bedrijf boven 1 ha, bij de tweede op alle boeren met een bedrijf groter dan 5 ha.

Behalve van het aantal bedrijven is het aantal boerenzoons, dat eigenlijk als „teveel” moet worden aangemerkt, ook rechtstreeks afhankelijk van de *leeftijd* waarop de zoons boer worden en de leeftijd waarop zij het bedrijf verlaten. Wij nemen als voorbeeld de groep boerenzoons van 25 jaar en ouder. Vindt men het gewenst dat de boerenzoons op 25-jarige leeftijd boer worden dan is het

duidelijk dat de hele groep van 25 jaar en ouder op het ogenblik al „teveel” is; stelt men deze leeftijd op 31 jaar dan is het „teveel” aanzienlijk minder. Bij de berekening zijn wij uitgegaan van vier normen: op 25 jaar boer, op 27, op 29 en op 31 jaar. Om de berekening niet al te ingewikkeld te maken is de leeftijd waarop de boer het bedrijf verlaat constant gehouden.

Uitgaande van het hierboven gestelde t.a.v. het aantal bedrijven en de leeftijd van het bedrijfshoofd is in de tabellen 4 en 5 een overzicht gegeven van het teveel aan medewerkende jongere en oudere boerenzoons (op het ouderlijk bedrijf). In tabel 4, waarin de groep boerenzoons van 15-25 jaar onder de loupe worden genomen, is bij de berekening van het aantal in de komende 10 jaar vrijkomende bedrijven aangenomen dat de bedrijfshoofden gemiddeld 36 jaar boer zijn. In 10 jaar komt dan 10/36 of 27,8 pCt. van het aantal bedrijven vrij. Het teveel aan boerenzoons is berekend door uit te gaan van de landbouwbedrijven boven 1 ha en boven 5 ha; het aantal tuinbouwbedrijven is constant gehouden. In tabel 5 is de groep boerenzoons van 25 jaar en ouder nader bezien; deze groep is o.a. apart genomen omdat bij deze zoons de opvolging een acuut vraagstuk is. Ook hier is bij de berekening van het teveel aan boerenzoons uitgegaan van twee aantallen bedrijven. Bij deze groep is echter tevens de leeftijd, waarop de zoons boer worden gevarieerd. (Zie tabel IV en V).

Bij de gegevens over de aantallen boerenzoons dient men te bedenken, dat het hier gaat om de op het ouderlijke bedrijf meewerkende boerenzoons. De boerenzoons die op andere bedrijven werken zijn hierbij dus niet inbegrepen. Uit enkele onderzoeken is gebleken, dat van de in de landbouw werkende boerenzoons in de zand- en rivierkleigebieden 1 op de 4 niet op het ouderlijk bedrijf werkt en in de zeeklei- en weidegebieden 1 op de 6. Zou men deze boerenzoons als potentiële bedrijfshoofden willen zien, dan zijn er dus nog veel meer boerenzoons te veel. Hier staat echter tegenover, dat de groep boerenzoons van 15-25 jaar geteld is in 1947 en dat dit aantal thans wel 10 à 20 pCt. zal zijn afgenomen.

Slotbeschouwing.

Uit de tabellen 4 en 5 mag men concluderen dat nog steeds vele boerenzoons boer willen worden, terwijl het aantal dat boer kan worden aanzienlijk minder is. Hoeveel minder hangt af van het standpunt, dat men inneemt t.o.v. van het gewenste aantal bedrijven en van de leeftijd waarop de zoons boer moeten worden. Ons lijkt het redelijk om bij een berekening van het teveel aan boerenzoons de bedrijven beneden 5 ha niet mee te tellen. De cijfers wijzen uit, dat deze groep bedrijven sinds 1947 sterk is afgenomen en wat eveneens belangrijk is: het aantal boerenzoons op deze kleine bedrijven is

TABEL IV.

Berekening van het teveel aan medewerkende boerenzoons jonger dan 25 jaar.

Gebied	Aantal bedrijven a)		Aantal in de komende 10 jaar vrijkomende bedrijven p. 100 bedrijven	Aantal medewerkers jonger dan 25 jaar b)	A		B	
	landb. 1 ha en groter tuinb. 0,01 ha en groter	landb. 5 ha en groter tuinb. 0,01 ha en groter			kolom 5 per 100 van kolom 2	teveel boerenzoons jonger dan 25 jaar	kolom 5 per 100 van kolom 3	teveel boerenzoons jonger dan 25 jaar
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Zeekleigonden	35.293	26.420	27,8	8.617	24,4	— 1.194	32,6	1.272
Rivierkleigonden ..	24.127	14.435	27,8	7.850	32,5	1.143	54,4	3.837
Weidestrekten	40.302	34.058	27,8	12.182	30,2	978	35,8	2.714
Zandgronden	114.972	75.857	27,8	39.638	34,5	7.676	52,3	18.550
Veenkoloniën	6.339	5.293	27,8	1.656	26,1	— 106	31,3	185
Tuinbouwgebieden ..	15.553	14.913	27,8	4.696	30,2	372	31,5	550
Nederland	236.586	170.976	27,8	74.639	31,6	8.869	43,7	27.108

a) Bron: C.B.S.-landbouwinventarisatie 1947.

b) Bron: C.B.S.-volks- en beroepstelling 1947.

TABEL V.

Berekening van het teveel aan medewerkende boerenzoons van 25 jaar en ouder bij verschillende normen voor de leeftijd, waqrop een boerenzoon zelfstandig boer dient te kunnen worden a).

Gebied	Aantal bedrijven		Aantal medewerkende boerenzoons 25 jaar en ouder			Norm: op 25-jarige leeftijd boer		Norm: op 27-jarige leeftijd boer		Norm: op 29-jarige leeftijd boer		Norm: op 31-jarige leeftijd boer				
	alle	landb. 5 ha en groter tuinb. 0,01 ha en groter	absoluut	gemidd. per 100 bedrijven		aantal zoons 25 jaar en ouder	toelaatbaar p. 100 bedr.	teveel b)	aantal zoons 25 jaar en ouder		aantal zoons 25 jaar en ouder		aantal zoons 25 jaar en ouder			
				van kolom 2	van kolom 3				toelaatbaar p. 100 bedr.	teveel volgens kolom 5	teveel volgens kolom 6	toelaatbaar p. 100 bedr.	teveel volgens kolom 5	teveel volgens kolom 6	toelaatbaar p. 100 bedr.	teveel volgens kolom 5
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Zeekleigonden	35.672	26.110	2.961	8,3	11,3	—	2.961	5,6	963	1.488	11,4	— 1.106	— 26	17,2	— 3.175	— 1.540
Rivierkleigr.	24.163	15.273	2.740	11,3	17,9	—	2.740	5,6	1.382	1.879	11,4	— 24	993	17,2	— 1.431	107
Weidestrekten	41.569	33.550	3.501	8,4	10,4	—	3.501	5,6	1.167	1.610	11,4	— 1.250	— 336	17,2	— 3.668	— 2.281
Zandgronden	114.337	78.698	13.735	12,0	17,5	—	13.735	5,6	7.325	9.365	11,4	— 687	4.801	17,2	— 5.951	236
Veenkoloniën	6.599	5.202	626	9,5	12,0	—	626	5,6	257	333	11,4	— 125	— 31	17,2	— 507	— 271
Tuinb.gebieden	15.382	13.795	1.101	7,2	8,0	—	1.101	5,6	245	331	11,4	— 642	— 469	17,2	— 1.529	— 1.269
Nederland	237.722	172.628	24.664	10,4	14,3	—	24.664	5,6	11.393	15.019	11,4	— 2.352	5.006	17,2	— 16.126	— 5.018

a) Bron: C.B.S.-landbouwinventarisatie 1955, bewerkt door het L.E.I.

b) Bij hantering van deze norm zijn alle aanwezige medewerkende zoons van 25 jaar en ouder teveel, of men nu uitgaat van kolom 5 dan wel van kolom 6.

gering. De animo om boer te worden op deze kleine bedrijven blijkt dus niet groot meer te zijn. Wat betreft de leeftijd van boer worden zouden wij 27 jaar voor Nederlandse verhoudingen als een acceptabele leeftijd willen stellen. Dit zo zijnde komen wij tot de conclusie dat er in Nederland ruim 40.000 boerenzoons teveel zijn, waarvan ongeveer 25.000 op de zandgronden.

Laten wij de tuinbouw buiten beschouwing dan komt de voorgaande conclusie eigenlijk hierop neer, dat wij in Nederland moeten streven naar globaal gesproken 130.000 bedrijven met 45.000 meewerkende boerenzoons. Nemen wij verder aan dat wij op de duur 100 à 125.000 landarbeiders overhouden dan wil dit zeggen dat de manlijke agrarische beroepsbevolking (excl. tuinbouw) in de toekomst 275 à 300.000 zal bedragen¹⁾. Hiermee zijn wij dan aangeland bij een agrarische bevolkingsdichtheid die thans Denemarken te zien geeft. Een land met geen excessief grote bedrijven en met een niveau van bedrijfsvoering dat vergelijkbaar is met het onze.

Om deze toestand te bereiken zal er nog heel wat water door de Rijn moeten stromen. Er zal — in de inleiding werd er reeds op gewezen — moeten plaats hebben een modernisering van het produktie-apparaat, o.a. bestaande uit een sanering van de bedrijfsgrootte, gepaard met een verbetering van de cultuurtechnische produktie-omstandigheden, een verdergaande mechanisering en rationali-

sering en een wijziging in de sociale structuur en de instelling van de bevolking op het land, opdat de landbouw inderdaad communicerend kan worden met de niet-agrarische bedrijfstakken, speciaal wat betreft de mankracht.

Voor deze „vrije” uitwisseling van arbeidskrachten of m.a.w. om een voldoende grote afvloeiing van agrarische jongeren uit de landbouw te krijgen zal voor alles nodig zijn beroepen- en beroepskeuzevoorlichting. Deze voorlichting is ook nodig om de agrarische jongeren een behoorlijke positie te verschaffen. Dat een daling op de beroepsladder niet denkbeeldig is, is gebleken uit een recent onderzoek in enkele zandgemeenten. Hierbij kwam naar voren dat ongeveer 75 pCt. van de afgevoelde boerenzoons een beroep had, dat lager stond gewaardeerd dan dat van de vader. Scholing, voorlichting over beroepen en beroepskeuze zijn dus broodnodig om een voldoende aantal boerenzoons uit de landbouw te krijgen en om voor deze zoons een behoorlijke positie mogelijk te maken. Deze voorlichting zal moeten plaatsvinden in het kader van een algehele sociale voorlichting, welke noodzakelijk is om het platteland niet alleen economisch maar ook sociaal en cultureel te ontsluiten.

In dit grotere verband zouden wij graag het boerenzoonsvraagstuk, waarover in dit artikel ook enkele kwantitatieve aspecten naar voren zijn gebracht, plaatsen.

¹⁾ In 1947 bedroeg het aantal mannelijke agrarische beroepspersonen 589.000; thans zal dit aantal gedaald zijn tot ongeveer 500.000.

De Europese atoomplannen en het Internationaal Atoombureau

Het is niet te ontkennen dat het jaar 1956 een belangrijk jaar is wat betreft de samenwerking van de verschillende landen die actief zijn op het terrein van de atoomenergie. Naast de bilaterale akkoorden, die in de loop van dit jaar over de gehele wereld zijn afgesloten, komen echter speciaal naar voren de plannen die opgesteld zijn om binnen Europees verband een lichaam op te richten dat op een of andere wijze alle activiteiten op het gebied van de atoomenergie centraliseert of althans samenbundelt. Dit wat de Europese samenwerking betreft.

Wat de internationale samenwerking aangaat dient vermeld te worden dat op 18 april jl. door samenwerking en overeenstemming tussen Australië, België, Brazilië, Canada, Engeland, Frankrijk, Indië, Portugal, de Sovjet-Unie, Tsjecho-Slowakije, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika, het ontwerp-statuuut is gereedgekomen voor het (op 23 november 1954 in principe door de Verenigde Naties aanvaarde) op te richten Internationaal Atoombureau. Het genoemde ontwerp-statuuut is thans voor bestudering naar alle leden van de Verenigde Naties en haar speciale organisaties gezonden (in totaal zijn dat 84 landen) en op 24 september zal in New York door al deze landen een grote conferentie gehouden worden die ten doel heeft om het Internationaal Atoombureau definitief op te richten. Gezien de groote waarden — zowel politiek als economisch en sociaal — die met het Europese en het internationale atoomplan gemoeid zijn, is het van groot belang dat er aandacht gewijd wordt aan de consequenties van deze plannen en hun onderlinge samenhang.

In ons artikel „Europese atoomproblematiek”¹⁾ zijn wij uitvoerig ingegaan op het Euratom-plan en het O.E.E.C.-atoomproject; in dit artikel hebben wij o.a. de voornaamste verschillpunten tussen deze twee plannen aangegeven en de mogelijkheid en wenselijkheid om tot een synthese te geraken. In hoofdzaak is het verschil tussen het Euratom-plan (dat inmiddels op 30 mei jl. te Venetië door de Ministers van Buitenlandse Zaken van de E.G.K.S.-landen namens hun Regeringen is aanvaard als basis voor een af te sluiten verdrag) en het O.E.E.C.-atoomproject (dat door Engeland en Zwitserland wordt geprefereerd) gelegen in het supranationale, creatieve en politieke karakter enerzijds en het coördinerende, adviserende en materiële karakter anderzijds.

Door deze onderscheiding is een basis gegeven om een vergelijking te trekken tussen de twee Europese atoomplannen en de doelstellingen, taken en bestuursorganen van het Internationaal Atoombureau.

De doelstelling van het Internationaal Atoombureau is: de bijdrage van de atoomenergie voor de vrede, gezondheid en welvaart van de wereld uit te breiden en door controle het gebruik van deze energiebron voor militaire doeleinden — zover dat in haar macht ligt — te verhinderen. In haar taakomschrijving lezen wij dat het Bureau o.a. bemiddelend optreedt bij de ontwikkeling van de atoomenergie en haar praktisch gebruik en bij het verschaffen van splijtbaar materiaal, dat het de research in het belang van de vreedzame toepassing bevordert, en dat het fungeert als centrum voor het uit-

wisselen van wetenschappelijke en technische gegevens op het gebied van de atoomenergie.

In de woorden „bemiddelend optreedt”, „bevordert” en „fungeert als” ziet men duidelijk de overeenkomst met de taakomschrijving van het O.E.E.C.-project. Ook dit voorgestelde samengaan van de Europese landen op het gebied van de atoomenergie houdt niet veel meer in dan met bovenstaande woorden wordt gezegd. Van een creatief omschreven plan is bij het Internationaal Atoombureau — buiten concrete te nemen maatregelen die liggen op het terrein van de controle van het gebruik van de door de verschillende landen verkregen splijtbare stoffen — geen sprake evenmin als dit het geval is bij het O.E.E.C.-atoomproject.

In grote lijnen gedacht valt dus de werkzaamheid van het Internationaal Atoombureau samen met die van het O.E.E.C.-atoomproject en wij kunnen niet inzien waarom de voorstanders daarvan dan ook niet zouden besluiten om alleen toe te treden tot het internationale orgaan dat alle landen van de wereld zal omvatten. De voorstanders van het O.E.E.C.-atoomproject tonen o.i. dat zij de consequentie van de Europa-gedachte niet willen aanvaarden ten aanzien van het atoomprobleem, méér vertrouwen op eigen kracht en kennis en liever individueel willen optreden. Men mag o.i. uit deze houding dan ook concluderen dat een O.E.E.C.-atoomproject (een Europees project dus) geen speciale betekenis meer heeft, wanneer dezelfde oogmerken bereikt kunnen worden in een groter, in een internationaal verband.

Wanneer men het dus zo kan stellen dat het O.E.E.C.-atoomproject eigenlijk overbodig gaat worden dan rijst de vraag, of het Euratom-plan dan vanzelfsprekend gezien moet worden als het alternatief dat voor de oplossing van het Europese atoomprobleem moet worden gekozen. Men zou zich zelfs af kunnen vragen, of er nog wel een Europees atoomplan nodig is nu er een Internationaal Atoombureau wordt opgericht. Wanneer men niet overtuigd is van de noodzaak van Europese samenwerking en wanneer men er wel van overtuigd is doch er niet de consequentie aan verbindt dat er dan ook een Verenigd Europa moet komen (hetgeen een zekere mate van supranationaliteit inhoudt en dus een individueel offer van de Europese landen omwille van het hogere Europa-goed) dan zou men deze vraag overwegend ontkennend moeten beantwoorden. Is men echter overtuigd, in de geest van de Europa-gedachte, van de noodzaak van een Europese samenwerking in een straffer verband (omwille van het doel dat men nastreeft) dan kan men deze vraag bevestigend beantwoorden.

Het Europese atoomprobleem is het eerste en meest actuele gegeven op dit moment om een consequente houding te bepalen inzake een Verenigd Europa. Als onderdeel van het Europese energieprobleem (dat begin juni van dit jaar nog zo duidelijk naar voren trad uit het rapport dienaangaande van de energiecommissie van de O.E.E.C.) is de noodzaak van een straffe samenwerking op het gebied van atoomenergie, om economische, sociale, politieke en financiële redenen, een zo evident gegeven dat de bezwaren wel van uitzonderlijk belang moeten zijn.

¹⁾ In „E.-S.B.” van 1 februari 1956.

Is er o.i. reeds op grond van het bovenstaande alle redenen om het Euratom-plan te kiezen voor een daadwerkelijke en efficiënte oplossing van het Europese atoomprobleem, de noodzaak van een snelle realisering van dit plan wordt nog duidelijker nu er meer bekend geworden is omtrent de bestuursorganen en de werking van het op te richten Internationaal Atoombureau.

De bestuursorganen van dit Bureau zijn nl. de volgende:

- I. *De Algemene Conferentie.*
Hierin zullen alle leden vertegenwoordigd zijn. Zij komt, afgezien van speciale noodzakelijke bijeenkomsten, eenmaal per jaar bij elkaar en zij neemt haar besluiten met enkelvoudige meerderheid. Tot de functies van dit orgaan behoren o.a. het aannemen van de door de Bestuursraad (zie sub II hieronder) voorgestelde budgetten, het terugwijzen naar deze Raad van zich voordoende problemen, het doen van aanbevelingen aan deze Raad enz.
- II. *De Bestuursraad.*
Hierin hebben slechts 23 leden zitting. Dit aantal wordt gevormd door de volgende groepen:
 - a. 5 landen die op het gebied van de techniek van de atoomenergie alsmede op het gebied van de produktie van splijtbaar materiaal een leidende plaats innemen²⁾;
 - b. de voornaamste landen uit 8 wereldgebieden in zoverre deze gebieden niet reeds door een van de landen sub a. vertegenwoordigd zijn. Deze wereldgebieden zijn de volgende: Noord-Amerika, Ibero-Amerika, West-Europa, Oost-Europa, Afrika en het Midden-Oosten, Zuid-Azië, Oost-Azië en het gebied van de Pacific, Oost-Azië;
 - c. 2 leden uit de groep van landen die basisgrondstoffen voor de atoomenergie kunnen leveren³⁾;
 - d. 1 lid dat gekozen zal worden uit een oogpunt van technische hulp dat het kan geven;
 - e. 10 leden om de volle vertegenwoordiging van de sub b. genoemde wereldgebieden ten volle te verzekeren.
- III. *De Directeur-Generaal.*
Deze wordt door de Bestuursraad voor vier jaren gekozen en werkt onder de autoriteit van deze Raad.

Uit deze bestuursstructuur — bij de opstelling waarvan men o.i. wel alle moeite gedaan heeft om alle landen zoveel mogelijk medezeggenschap te geven — blijkt ten aanzien van enkele landen van West-Europa het volgende. Engeland: dit land behoort tot de sub a. genoemde 5 „groten” en zal ook optreden als vertegenwoordiger van het wereldgebied West-Europa. Frankrijk: ook dit land behoort tot de 5 „groten” maar zal niet ipso facto optreden voor West-Europa. België: van de sub c. genoemde landen maakt België o.i. de beste kans om tot lid van de Bestuursraad gekozen te worden. Nederland: ons land zou alleen tot de sub e. genoemde landen kunnen behoren en daardoor, zonder speciale redenen, lid van de Bestuursraad, kunnen worden. Er is echter nog een hele reeks van landen die ook

uit hoofde van het sub e. bepaalde in aanmerking kunnen komen. De voornaamste van deze landen zijn: Noorwegen, Denemarken, Zweden, West-Duitsland, Zwitserland, Italië, Joego-Slavië, Tsjechoslowakije, Polen, Portugal, Spanje, Argentinië, Turkije, de Philippijnen, Indonesië en Zuid-Afrika. Het staat dus geenszins vast dat ons land ook in de Bestuursraad vertegenwoordigd zal worden.

Uit het feit dat Engeland vrijwel zeker als representant van West-Europa zal optreden mogen wij o.i. stellig concluderen dat de specifieke Europa-belangen hierbij niet in goede handen zijn. Engeland immers heeft de wereld voldoende duidelijk laten blijken dat het niet alleen niets voelt voor medewerking aan het tot stand brengen van de Verenigde Staten van Europa, maar ook dat het niets zal nalaten om door middel van „divide et impera-strategie” de Europa-gedachte zoveel mogelijk tegen te werken. Wanneer bovendien de nationale trots van Frankrijk in het Internationaal Atoombureau voldoende bevredigd zou worden (Frankrijk behoort nl. tot de 5 „groten” en kan in het Internationaal Atoombureau zoveel mogelijk in zijn individuele aspiraties tegemoet gekomen worden) dan bestaat er grote kans dat dit land de Europese atoombelangen op het tweede plan gaat stellen. Het is jammer dat België, Luxemburg en Nederland niet als een eenheid in het Atoombureau zullen optreden want dan zouden de belangen van Nederland eventueel beter tot hun recht kunnen komen (o.i. moet het optreden in Benelux-verband in het Internationaal Atoombureau, dat een autonome internationale organisatie is, zeer wel mogelijk zijn).

Samenvattend kan men uit het bovenstaande de volgende conclusies trekken:

1. Door het oprichten van het Internationaal Atoombureau is eigenlijk de basis voor het O.E.E.C.-atoomproject weggevallen.
2. Het wegvallen van het O.E.E.C.-project impliceert niet dat dan ook het Euratom-plan van de baan is. Het Euratom-plan immers staat op een geheel ander niveau en is specifiek voor West-Europa vanwege de Europa-gedachte.
3. Door het oprichten van het Internationaal Atoombureau is het op korte termijn realiseren van het Euratom-plan nog noodzakelijker geworden, vooral nu de vertegenwoordiging van West-Europa in dit Bureau overwegend in verkeerde handen komt te liggen (althans wat de specifieke belangen van Europa betreft).

Zwolle.

Drs. P. H. M. CREMERS.

Service en quasi service

Niet het verlenen van diensten drijft de distributiekosten omhoog, maar het verlenen van „diensten” die niet op prijs worden gesteld.

Wanbegrip ten aanzien van de detailhandelaarsfunctie.

Het verlenen van service is de functie van de detaillist en de enige rechtvaardiging voor diens handelaarsmarge. Ondanks de voorname plaats, die de service inneemt valt er toch veel wanbegrip waar te nemen over wat service is en wat niet, en er wordt door detaillisten dan ook veel als service aangeboden wat in werkelijkheid die naam niet verdient.

Service is dienstbetoon, waarmede een handelaar de voorkeur wint van kopers. Wat aan deze definitie voldoet verhoogt de distributiekosten niet, want dank zij die voorkeur verkoopt de handelaar meer en uit die meerdere omzet kan hij de kosten der betreffende service bestrijden. Deze definitie houdt in dat er diensten verleend moeten worden — het cadeau geven van artikelen is dus geen service; de diensten moeten niet „verkocht” maar betoond worden —, als er kosten voor in rekening worden gebracht is er dus geen sprake van service. Dit geldt slechts voor handelaren: het „gratis” maken van gordijntjes is dus geen service want zoiets doet men niet

²⁾ Verenigde Staten, U.S.S.R., Engeland, Frankrijk, Canada.

³⁾ België, Polen, Portugal, Tsjechoslowakije.

als handelaar maar als fabrikant. Het voornaamste is echter dat de handelaar er de *voorkeur* mee wint of behoudt van kopers — zo niet, dan is er geen sprake van service. Dit laatste nu komt zeer veel voor en verdient daarom een afzonderlijke aanduiding. Doordat de consumenten zozeer uiteenlopen in hun waardering voor wat detaillisten hun bieden, komt het veelvuldig voor dat detaillisten diensten willen verlenen die door tal van kopers in het geheel niet worden gewaardeerd en waarmee zelfs kopers worden afgestoten inplaats van aangetrokken. Het komt zelfs regelmatig voor dat een zelfde consument een bepaalde dienst — het thuisbezorgen der verkochte goederen bijv. — in het ene geval wel en in het andere geval niet op prijs zal stellen. Waarschijnlijk is het verlenen van „diensten” die niet welkom zijn, een der grootste kostenfactoren in de detailhandel, en dit zou zeer wel aangeduid kunnen worden als „quasi-service”. Wie geen duidelijk onderscheid weet te maken tussen service en quasi-service, zal bij de beoordeling van de detailhandel vaak tot onjuiste conclusies komen en bij het uitoefenen van die handel tot onjuiste maatregelen.

Een voorbeeld van onjuiste conclusies in dit opzicht treft men bijv. aan in „E.-S.B.” van 14 maart 1956, in welk nummer Dr. W. J. v. d. Woestijne de aandacht vestigde op het verschijnsel dat detaillisten meer „gratis service” gaan bieden, bijv. door afbetalingskrediet aan hun klanten te gaan verstrekken, zonder de daarbij gebruikelijke opslagprijzen voor kredietkosten te bedingen boven hun verkoopsprijzen, waarna hij dan letterlijk het volgende schreef:

„Het gevolg is, dat het aanvankelijke evenwicht tussen totale prestaties en totale bruto-winst verloren dreigt te gaan. De totale kosten zijn te veel gestegen en dit drijft tot een verhoging van de bruto-winstmarges over de gehele lijn, zowel voor de op afbetaling als voor de contant verkochte goederen.

Het niet in rekening brengen van de kosten van speciale service heeft hier tot een algemene verhoging van de prijzen geleid. Dit geval van „gratis service” staat niet op zichzelf. Wij vinden het o.a. ook bij „gratis thuisbezorgen”.

Door geen onderscheid te maken tussen service en quasi-service komt ook Dr. V. d. Woestijne tot onjuiste gevolgtrekkingen. De marges en prijzen kunnen door tal van oorzaken omhoog worden gedreven en het zijn allermintst alleen de goederen geweest die met „gratis service” verkocht worden, waarvan de prijzen verhoogd zijn.

Het woord „gratis” in de detailhandel.

Alvorens in te gaan op het eventuele verband tussen service en distributiekosten moge hier eerst iets worden gezegd over het begrip „gratis”. Hiermede wordt aangeduid dat een detaillist geen afzonderlijke kosten in rekening brengt boven zijn verkoopsprijzen, waar anderen dit wel doen. Uiteraard wordt dit woord slechts gebruikt bij wijze van spreken, want in feite zou er slechts sprake zijn van gratis als de detaillist de betreffende service zou aanbieden aan niet-klanten. De klanten belonen de detaillist voor diens diensten door de prijs te betalen, waarin de handelaarsmarge van de detaillist begrepen is.

Gratis service is een pleonasme, want als er kosten in rekening worden gebracht voor diensten, dan zijn die diensten geen service. Service is dienstbetoon en wie een dienst betoont brengt daarvoor geen kosten in rekening, want dan zou hij zijn diensten verkopen inplaats van betonen. De consumenten voelen dit scherp aan: zij verwachten van de detaillist dan ook alle diensten „gratis” en zij verzetten zich tegen elke opslag boven de verkoop-

prijzen, ook al zou die opslag slechts een fractie zijn van de werkelijke kosten. Wie een ameublement koopt en daarvoor de algemeen geldende prijs betaalt, wil zelfs geen f. 2,50 betalen voor het thuisbezorgen ervan, ook al zou hij weten dat een expediteur f. 25,— voor dit vervoer berekent. Ook tegen de kosten die de detaillist bij verkoop op afbetaling pleegt te bedingen hebben de consumenten zich altijd heftig verzet, althans de kredietwaardige consumenten. Wie toch niet van plan is te betalen, kijkt niet op een tientje meer!

Het verband tussen service en distributiekosten.

Het verlenen van service brengt uiteraard kosten met zich en een detaillist die meer service gaat verlenen komt dus tot hogere kostenbedragen. De distributiekosten worden echter niet in absolute bedragen maar in procenten uitgedrukt, bijv. in procenten van de verkoop. Als het bieden van meer service dus gepaard gaat met een evenredige toeneming van de verkoop dan kan het kostenpercentage van de detaillist gelijk blijven. Als de geboden „service” niet tot grotere verkoop leidt, is er van service geen sprake en dan dient het gebodene als quasi-service aangeduid te worden. Enkele voorbeelden mogen dit illustreren.

Een dameskledingzaak, die in een eenvoudig pand gevestigd is, kan een sfeer van luxe gaan bieden, zonder daardoor tot hogere distributiekosten te moeten komen. Dameskleding wint in de ogen der klanten nl. beduidend aan waarde als die goederen in een sfeer van luxe worden aangeboden. Weliswaar zal die dameskledingzaak tot hogere kosten komen, maar ook tot hogere omzet, want de kopers zullen in het algemeen de voorkeur geven aan deze zaak, boven de eenvoudige winkel van voorheen. Zo is het dus mogelijk dat de hogere kosten eenzelfde percentage uitmaken van de eveneens hogere omzetcijfers.

Een detaillist die koelkasten en andere duurzame merkartikelen verhandelt, en het voorbeeld van de kledingzaak klakkeloos navolgt, zal echter bedrogen uitkomen, want duurzame merkartikelen winnen in de ogen der kopers nauwelijks aan waarde als zij in een sfeer van luxe te koop worden aangeboden. In dit geval zullen dus eveneens de kosten omhoog gaan, maar de omzetcijfers niet. Het kostenpercentage stijgt dus in dit geval wel. Hier is een sfeer van luxe geen service. Zou deze koelkastenzaak echter afbetalingskrediet zijn gaan aanbieden in plaats van een sfeer van luxe, dan zouden de meerdere kosten verbonden aan het verlenen van afbetalingskrediet waarschijnlijk wel tot hogere omzetcijfers en dus tot een lager kostenpercentage hebben geleid.

Er behoeft tussen de hoeveelheid service en het peil der distributiekosten geen verband te bestaan als die service op rationele wijze wordt verzorgd. Wie veel service biedt (in tegenstelling dus tot quasi-service!) maakt weliswaar veel kosten, maar komt ook tot hoge omzetcijfers. Wie weinig service biedt maakt weinig kosten, maar mist ook veel klanten die immers de voorkeur geven aan andere winkeliers.

Algemene verlening van „gratis” krediet.

„Als straks alle detaillisten „gratis” afbetalingskrediet verlenen, zullen dan al die lieden vermeerdering van hun omzet kunnen verwachten?” zo vragen velen zich af. Krediet slechts betekenen dat de distributiekosten worden verhoogd met de kosten verbonden aan het verlenen van dit krediet, zo besluiten zij dan.

De ervaring leert dat de afzetmogelijkheden in het algemeen, en die van duurzame gebruiksgoederen in het bijzonder, aanvankelijk altijd zeer ernstig zijn onderschat, zelfs door de meest onverbeterlijke optimisten. Verder kan de detaillist die tot nu toe duurzame goederen à contant verkocht heeft en nu op afbetaling gaat verkopen, de aan dit krediet verbonden kosten ten dele compenseren door tal van tot nu toe noodzakelijke kosten

te beperken. Door duurzame goederen à contant te willen kopen of verkopen roeit men immers lijnrecht tegen de stroom op en moet er zeer veel weerstand overwonnen worden die bij koop en verkoop, op afbetaling vermindert of vervalt. Vervolgens is het waarschijnlijk dat bij een algemene toepassing van het afbetalingskrediet, de daaraan verbonden kosten zullen verminderen, o.a. door efficiëntere methoden van kredietverlening, informatie, administratie, incasso, e.d.

Het belangrijkste is echter, dat de gebruikelijke opslagen der op afbetaling verkopende detaillisten de kredietwaardigste consumenten ervan hebben weerhouden om op afbetaling te kopen. Door „gratis” krediet te gaan verlenen zullen de detaillisten de kwaliteit van hun debiteuren belangrijk opvoeren en daardoor vooral zullen de aan dit krediet verbonden kosten sterk worden verminderd, bijv. door goedkopere herfinanciering. Ten slotte gaat het niet om de kosten verbonden aan het verlenen van dit krediet, maar om het totaal der distributiekosten en die kunnen slechts lager worden bij massadistributie, die voor duurzame produkten slechts bereikbaar is door afbetalingskrediet, zoals de ervaring leert. Dit krediet is in zijn huidige vorm meer dan 150 jaar oud en al die tijd hebben de detaillisten getracht hierbij kosten in rekening te brengen. Zij hebben hierbij klakkeloos het voorbeeld der geldschietters overgenomen, echter zonder te bedenken dat die niet, maar zij wel een marge genieten op de betreffende goederen. De detaillist die voor dit krediet een opslag bedingt, boven de prijzen waarin zijn handelaarsmarge begrepen is, probeert een dubbele beloning in de wacht te slepen en daartegen verzetten de consumenten zich uiteraard — de kredietwaardige consumenten althans.

Het principe der „discount houses”, „supermarkets”, „cafeteria's”, e.d.

Alle nieuwe en succesvolle vormen van detailhandel steunen op een helder inzicht in het verschil tussen service en quasi-service. Op grond van dit inzicht hebben vooruitstrevende detaillisten getracht meer service te gaan bieden bij gelijke prijzen, of minder quasi-service bij lagere prijzen. Op dit eerste steunt het als service aanbieden van afbetalingskrediet, zonder daarbij de gebruikelijke kredietkosten in rekening te brengen boven de prijzen die gelden bij verkoop à contant. Op het tweede steunen de „discount houses” en tal van andere vormen van detailhandel.

De Amerikaanse „discount houses” specialiseren zich overwegend op de verkoop van duurzame merkartikelen die zij tegen beduidend lagere dan de algemeen geldende prijzen aanbieden. Niettemin maken deze bedrijven behoorlijke netto-winsten en dat is te meer opmerkelijk omdat zij zelden tegen de scherpste prijzen inkopen. De fabrikanten van die merkartikelen durven nl. niet aan de „discount houses” te leveren omdat de warenhuizen en overige „bonafide” detaillisten deze vorm van detailhandel als „oneerlijke concurrentie” beschouwen. Zo

kunnen de „discount houses” dus veelal slechts via omwegen de merkartikelen inkopen en die omwegen betekenen altijd hogere inkoopprijzen.

De aanmerkelijk lagere verkoopprijzen bij hogere inkoopprijzen en hogere netto-winsten zijn mogelijk doordat de „discount houses” veel quasi-service achterwege laten. Zoals wij reeds gezien hebben is een sfeer van luxe meestal slechts quasi-service bij de verkoop van duurzame merkartikelen en als die sfeer dus niet geboden wordt dan kan men zich de aan die sfeer verbonden kosten besparen, zonder daardoor tot geringere omzet te moeten komen. Verder is bij de verkoop van dergelijke artikelen een zorgvuldige bediening, advies, voorlichting en demonstratie ook veelal slechts quasi-service. Zeer veel consumenten kennen die duurzame merkartikelen, doordat een van hun kennissen er een in gebruik heeft en er alle voordelen en mogelijkheden van heeft genoemd en gedemonstreerd. Daarom volstaan de „discount houses” met een minimum aan bediening en hebben zij zgn. „order takers”, die slechts de orders noteren in dienst.

De Amerikaanse warenhuizen bieden duurzame merkartikelen aan in miljoenenpanden, in een sfeer van luxe en hebben veel en duur personeel in dienst voor het bedienen, het geven van advies, voorlichting, demonstraties enz. Voor de betreffende artikelen is dit alles echter in de meeste gevallen slechts quasi-service en daardoor hebben de warenhuizen daar behoefte aan zeer hoge bruto-winstmarges zoals uit onderstaand staatje moge blijken.

De oorspronkelijke „supermarkets” steund en op het principe geen quasi-service te verlenen en waren aanvankelijk gevestigd in leegstaande fabriekshallen en andere gebouwen zonder ook maar de geringste luxe. Ook de cafeteria's, eenheidsprijswinkels e.d. huldigen hetzelfde beginsel. Het bieden van meer service bij gelijke prijzen is gebaseerd op hetzelfde inzicht in het verschil tussen service en quasi-service en op het feit dat meer service geen verhoging der distributiekosten behoeft te betekenen.

Wat drijft de handelaarsmarges en de prijzen dan wel omhoog?

Hier dient gedacht te worden aan inefficiency bij het verlenen van diensten; aan het verlenen van quasi-service; aan gebrek aan inzicht in wat het kopend publiek verlangt t.a.v. de goederen, waardoor verkeerde dan wel te veel of te weinig goederen worden ingekocht. Met deze algemene problemen van de detailhandel worstelen uiteraard alle detaillisten, zij het met meer of minder succes.

Een van de fundamentele oorzaken van de opwaartse tendentie in de marges en de prijzen is echter de volkomen subjectieve visie van zeer vele detaillisten op hun functie. Zeer velen menen, dat zij moeten werken om zonne mogelijk netto-winst te kunnen maken in de kortst mogelijke tijd. Nu is netto-winst ongetwijfeld noodzakelijk voor elke onderneming, maar daarom nog geen doel. Een onderneming, die slechts werkt om in zo kort mogelijke tijd

Enkele bruto- en netto-winstcijfers in 479 Amerikaanse warenhuizen

Damesmantels a)	67,7 pCt.	64,5 pCt.	65,0 pCt.	64,5 pCt.	65,0 pCt.	67,8 pCt.	65,8 pCt.	65,0 pCt.
Huishoudelijke apparaten a)	63,4 pCt.	60,5 pCt.	51,9 pCt.	56,8 pCt.	59,1 pCt.	62,1 pCt.	63,4 pCt.	59,5 pCt.
Gehele bedrijf a)	65,0 pCt.	64,5 pCt.	64,5 pCt.	64,7 pCt.	63,9 pCt.	66,9 pCt.	63,1 pCt.	64,5 pCt.
Netto, na belasting a)	3,7 pCt.	3,4 pCt.	3,9 pCt.	3,9 pCt.	3,9 pCt.	3,5 pCt.	3,6 pCt.	3,7 pCt.
Aantal bedrijven	60	62	109	80	74	40	18	479
Omzet in 1954 per bedrijf in miljoenen dollars	0,5	1,5	3,2	7,1	13,6	30,0	69,4	9,4

a) In procenten van de inkoop. De bedrijven gegroepeerd naar de grootte van hun jaarlijkse omzet, met in de laatste kolom de gemiddelden voor alle deelnemende bedrijven. In de onderste rij de gemiddelde omzet per bedrijf in die groep. Totale omzet der aan dit rapport deelnemende 479 bedrijven bedroeg ca. \$ 4,5 miljard, Boekjaar 1954. Bron: „Departmental merchandising and Operating Results of Departmentized Stores” 1954. „Controllers Congress of the National Retail Dry Goods Association”, New York.

zoveel mogelijk netto-winst te maken, schaaft op de duur zichzelf. Welbegrepen zakelijk eigenbelang zal er toe moeten leiden dit streven naar winstmaximalisatie op korte termijn te doen plaatsmaken voor een meer op de toekomst gericht streven. Dit impliceert, dat de onderneming erop gericht moet zijn haar taak zo goed mogelijk te vervullen.

In dit verband mogen wij verwijzen naar een wel zeer zakelijk pre-advies, uitgebracht tijdens een congres van Amerikaanse zakenlieden in de toch wel als zakelijk bekend staande stad Detroit. Dit pre-advies, „The Management Functions”, werd in 1952 uitgesproken door Thomas H. Nelson, partner van de firma Rogers, Slade & Hill, Management Consultants te New York City, en het is nadien met toenemende waardering aangehaald door vooraanstaande zakenlieden. Uit dit pre-advies moge hier het volgende worden geciteerd:

De bedrijfsleiding wordt in toenemende mate beoordeeld volgens nieuwe criteria, en wel andere dan netto-winst en gunstige balanscijfers. Deze nieuwe criteria meten de bedrijfsleider in twee opzichten van niet-financiële aard. Ten eerste: „Wat voor een maatschappij helpt zijn bedrijf mede opbouwen?” en ten tweede: „In welke mate bevredigt zijn beleid menselijke behoeften?”¹⁾

Deze criteria mogen dan nieuw zijn voor een aantal zakenlieden, zij zijn oud voor anderen. Zij gelden voor alle beroepsbeoefenaren en waarom zouden zij niet gelden voor fabrikanten, grossiers, winkeliers, marktkooplui en straatventers? Naarmate zij erin slagen de behoeften van meer consumenten op gunstiger wijze te bevredigen, zullen de consumenten hun de winst en de welvaart achterna brengen. Deze visie maakt van concurrenten (in de ongunstige zin van het woord) collega's. Deze visie schakelt de concurrentie niet uit, maar doet haar zien als de onmisbare stimulans in het streven naar betere prestaties, in plaats van een vruchteloos streven naar handhaving der status quo. Het is de verantwoordelijkheid van ieder onzer om te trachten het denken in deze richting te leiden, zij het vooralsnog tegen veel kortzichtigheid en tegen veel gezichtsbedrog in.

Schiedam.

F. J. G. SCHRIJVER.

¹⁾ „The Management Functions”, Thomas H. Nelson. „Credit Management Year Book” 1952-1953. Uitg.: „Credit Management Division” of the National Retail Dry Goods Association, New York.

BOEKBESPREKING

L. M. Koyck, *An Econometric Study on the Time-Shape of Economic Reactions* (with an application to investment behaviour). Dissertatie van de Nederlandsche Economische Hoogeschool, Rotterdam, 1954.

De snelheid, waarmee een economisch verschijnsel reageert op wijzigingen in de factoren, waarmee het causaal verbonden is, speelt in de economische theorie een grote rol. Talrijk zijn de gevallen, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen het verloop van de reactie op korte en op lange termijn. Kwantitatieve gegevens over de grootte der verschillen, die hierbij optreden, zijn echter nog uitermate schaars. Het econometrisch onderzoek heeft zich tot nu toe vrijwel uitsluitend bezig gehouden met reacties op korte termijn en het is dan ook zeer waarschijnlijk, dat allerlei meetresultaten heel anders uitgevallen zouden zijn als een meting van het effect op lange termijn ware verricht. Zo zijn voor de substitutie-elasticiteit van de export van verscheidene produkten met betrekking tot de prijs betrekkelijk lage

waarden gevonden, die alleen zijn te begrijpen als men bedenkt, dat ze het effect op betrekkelijk korte termijn voorstellen. Het effect op lange termijn zal in diezelfde gevallen vermoedelijk aanzienlijk groter zijn. Een dergelijke meting gaat echter met grote statistische moeilijkheden gepaard, omdat men in dat geval in de correlatierekening ter verklaring van het marktaandeel niet alleen de prijsverhouding van hetzelfde tijdstip moet opnemen, maar ook de prijsverhouding voor een in principe onbegrensd aantal voorafgaande tijdstippen. Aan een dergelijk onderzoek wordt echter al spoedig en door de begrensdheid van het statistische materiaal en door de autocorrelaties van de gegeven prijsreeks grenzen gesteld. Reeds Irving Fisher heeft een weg aangegeven om deze moeilijkheden te omzeilen, nl. door aan te nemen, dat er een eenvoudig verband bestaat tussen de reactiecoëfficiënten voor de invloed van de causale factor op hetzelfde ogenblik, resp., één, twee enz. tijdseenheden tevoren, op het beschouwde verschijnsel. Daar het voor de hand ligt, dat deze coëfficiënten geleidelijk kleiner worden, naarmate de vertraging toeneemt, onderstelde Fisher, dat ze een afdalende rekenkundige reeks vormen, totdat de waarde nul is bereikt. Hij nam dus tevens aan, dat er een maximale waarde is voor de grootte van de vertraging waarmee de causale factor op het verschijnsel inwerkt.

Het is de verdienste van Koyck, dat hij een andere en aanzienlijk eleganter methode heeft weten te vinden. Hij onderstelt, dat de reactiecoëfficiënten een afdalende meetkundige reeks vormen. Hierdoor wordt de wat gewrongen hypothese van een maximale waarde van de vertraging vermeden, maar veel belangrijker is, dat de berekening sterk wordt vereenvoudigd. Koyck kan nl. door middel van een eenvoudig eliminatieproces tot een relatie tussen slechts drie grootheden komen, die dadelijk via een correlatieberekening het gezochte resultaat oplevert, terwijl bij de methode van Fisher voor elke keuze van de maximale vertraging een afzonderlijke berekening vereist is, waarna dan nog aan de hand van een of ander criterium, bijv. de hoogte van de correlatiecoëfficiënt, het meest bevredigende resultaat moet worden gekozen.

De correlatieberekening, die Koyck moet toepassen levert echter moeilijkheden op. Als gevolg van het eliminatieproces treden in de eindvergelijking niet alleen de residuen uit de oorspronkelijke vergelijking, betrekking hebbend op het tijdstip t , op, maar ook die voor het tijdstip $(t-1)$. Als gevolg hiervan zou de gebruikelijke methode der kleinste kwadraten tot inconsistente schattingen leiden. Men kan aan dit bezwaar tegemoet komen door een onderstelling te maken over de autocorrelaties der residuen u . Koyck neemt op goede gronden aan, dat u voldoet aan een zgn. auto-regressieve betrekking van de volgende gedaante:

$$u_t = \xi u_{t-1} + \varepsilon_t$$

Hieruit is dan een consistente schatting der onbekende parameters af te leiden. Deze hangen uiteraard af van ξ , maar bij hoge correlaties blijkt dat geen bezwaar te zijn.

Met de tot nu toe besproken statistische problemen zijn de eerste twee hoofdstukken van de dissertatie van Koyck gevuld. Toch vormen zij slechts de inleiding tot het vierde en belangrijkste hoofdstuk, waarin de methode wordt toegepast op het verband tussen investeringen en produktie. Eerst volgt echter nog een caput, waarin dit verband van theoretisch-economisch standpunt wordt benaderd. Hierin geeft de schrijver eerst een definitie van capaciteit, waarbij hij met het oog op zijn latere

toepassingen, uitgaat van de hoeveelheid produkt, die met behulp van het produktiemiddel (bij een constante benuttingsgraad) kan worden bereikt. Vervolgens gaat hij met behulp van een marginale analyse na, hoe de ondernemer door variatie van de grootte van de capaciteit van de benuttingsgraad tot een optimale produktiewijze kan geraken. Hoewel deze beschouwingen op zich zelf wel interessant zijn, zijn ze toch niet erg overtuigend. In de meeste gevallen toch, de schrijver merkt dit zelf ook op, zullen de capaciteitsveranderingen slechts zeer discontinu kunnen plaatsvinden (het later te bespreken voorbeeld van de goederenbeweging bij de spoorwegen vormt wellicht een uitzondering), dat een marginale analyse niet erg op haar plaats is. Vermoedelijk leent het probleem zich beter voor een toepassing van lineaire programmering.

De theoretische beschouwingen monden uit in een hypothese omtrent het verband tussen capaciteit (van een bedrijfstak) K_t en de produktie Y_t , die de volgende gedaante heeft:

$$K_t = c Y_t^\alpha Y_{t-1}^\beta Y_{t-2}^{\beta\lambda} Y_{t-3}^{\beta\lambda^2} \dots c^{\lambda^t}$$

In deze hypothese, die niet op stringente wijze uit de theoretische analyse wordt afgeleid, is nog de mogelijkheid opengelaten, dat de meetkundige reeks der reactiecoëfficiënten (β , $\beta\lambda$, $\beta\lambda^2$ enz.) eerst op het tijdstip $t-1$ inzet. Voor het tijdstip t kan nog een geheel onafhankelijke coëfficiënt α worden bepaald.

Is de theoretische analyse niet geheel bevredigend, zeer interessant zijn de conclusies, welke Koyck uit zijn model afleidt. Hij laat nl. zien, dat in het geval $\alpha = \lambda\beta$ (d.w.z. als de meetkundige reeks der reactiecoëfficiënten reeds bij de eerste begint), voor $\lambda = 1$, de investeringen afhangen van het niveau der produktie, terwijl $\lambda = 0$ leidt tot een afhankelijkheid van de verandering in de produktie (acceleratieprincipe). Het geval $\lambda = 1$ correspondeert dus met de theorieën, die door Kalecki en Kaldor zijn gelanceerd; het geval $\lambda = 0$ sluit zich aan bij de theorie van Hicks. Aangezien λ empirisch bepaalbaar is, maakt de opzet van Koyck het mogelijk te onderzoeken welk uitgangspunt het meest met de werkelijkheid in overeenstemming is.

Uit het door Koyck gebezigde model is natuurlijk ook af te leiden hoe het produktie-apparaat zich zal aanpassen aan een gegeven produktieniveau. Het is jammer, dat hij daarbij als optimum (d.w.z. de aangepaste grootte) die situatie definieert, waarbij de capaciteit niet verandert. In zijn algemene hypothese is nl. ondersteld, dat deze capaciteit een autonome groei (resp. afnemings) kan vertonen. Het zou juist geweest zijn, als deze groeifactor ook in definitie van het optimum zou zijn opgenomen. Nu blijkt het optimum bijv. af te wijken van

de capaciteit, die ontstaat als de produktie als volkomen constant in de tijd wordt opgevat. Eveneens is het te betreuren, dat Koyck op de aanpassing in het algemene geval ($\alpha \neq \beta\lambda$) niet wat dieper ingaat. Het is te hopen, dat hij deze punten in een nieuwe druk van zijn werk, dat inmiddels in een handelsuitgave is verschenen, nog eens onder de loupe zal nemen.

Het vierde en laatste hoofdstuk bevat de resultaten die Koyck bereikt heeft door toepassing van zijn model op verschillende Amerikaanse bedrijfstakken en de bepaling van de reactiecoëfficiënten met behulp van de door hem ontwikkelde techniek. Uiteraard moest hij zich daarbij beperken tot die gevallen, waarbij redelijke capaciteitscijfers beschikbaar waren en zo is zijn keuze van spoorwegen (vrachtvervoer), elektriciteitsproduktie, portlandcementindustrie, staalindustrie en petroleumraffinaderij verklaarbaar.

In het algemeen komt hij tot het resultaat, dat de aanpassing van de capaciteit aan de produktie betrekkelijk langzaam geschiedt. De waarden van λ zijn in de buurt van 0,7-0,9! Dit betekent een nieuw bewijs, dat het acceleratieprincipe slechts een bescheiden betekenis als conjunctuurmechanisme toekomt. Tinbergen had, zoals bekend, al eerder soortgelijke resultaten gevonden. Interessant is ook, dat waar dit mogelijk is (o.a. bij de spoorwegen) de reactie bij stijgende capaciteit anders blijkt te verlopen dan in het geval van een daling. In het laatste geval geschiedt de aanpassing nog langzamer dan in het eerste.

De dissertatie van Koyck is zonder twijfel een belangrijke bijdrage tot de economische theorie. Het gebied, dat hij onderzoekt is van fundamentele betekenis voor het conjunctuuronderzoek en zijn resultaten zijn rechtstreeks bruikbaar bij de opstelling van conjunctuurmodellen. Maar tegelijkertijd is het werk ook een fraai voorbeeld van een econometrisch onderzoek. Zelden ziet men op zo harmonische wijze in één publikatie bijeen: de kritisch-statistische beschrijving van een instrument, de theoretische behandeling van de toepassingsmogelijkheden en de rijke oogst aan resultaten, die er in de praktijk mee zijn bereikt.

Heemstede.

P. DE WOLFF.

GELD- EN KAPITAALMARKT

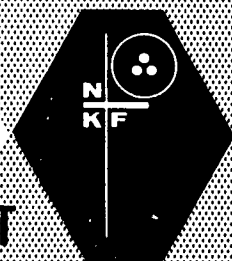
De geldmarkt.

De geldmarkt bleef zich de afgelopen veertien dagen door krapte over de hele linie kenmerken. Daar praktisch niemand middelen voor belegging beschikbaar had, vonden bij gebrek aan vraag geen markttransacties plaats, zodat marktnoteringen ontbraken. De callgeld-

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staalraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK • DELFT

notering bleef op het enkele weken geleden tot $1\frac{1}{2}$ pCt. verhoogde maximum gefixeerd, maar ook hiervoor waren de geldgevers met een lantaarntje te zoeken. De handhaving door De Nederlandsche Bank van het verplichte minimum-kaspercentage op 9 pCt. voor de nieuwe periode 22 juni-21 juli was nog een geluk bij een ongeluk, daar dit een extra druk op de bankliquiditeiten voorkwam.

De zeer krappe middelenpositie van de grote geldmarktdebiteur, de Staat der Nederlanden, stond in het centrum van de belangstelling. In twee maanden, nl. tussen 23 april en 25 juni, liep diens tegoed bij de Centrale Bank terug van f. 403 mln. tot f. 58 mln. De Staat zou zelfs debet bij de Bank hebben gestaan, indien zij bij deze laatste per 18 juni niet f. 100 mln. schatkistpapier had ondergebracht. Deze stap lokte overigens de gebruikelijke kritiek van „inflatoire overheidsfinanciering” uit. De opmerking bij de betreffende Bankstaat, volgens welke de Centrale Bank de afgelopen twaalf maanden voor f. 250 mln. schatkistpapier had afgestoten, sorteerde blijkbaar weinig of geen effect.

Wat de oorzaken van het leeglopen van de Schatkist betreft wordt gewezen op grote betalingen van het Rijk, terwijl de belastingontvangsten deze maanden minder rijkelijk vloeien. Merkwaardig is, dat in bovengenoemde periode 23 april-25 juni de goud- en deviezenvoorraad van de Centrale Bank met ca. f. 400 mln. daalde, dus met ongeveer hetzelfde bedrag als het saldo van het Rijk verminderde. Evenals in 1951 ging de liquiditeitsvermindering door deviezenafvloeiing derhalve ten koste van de middelenpositie van de Schatkist, en niet van die der banken. Dit valt te meer op daar — anders dan in 1951 — de banken tegenwoordig door de kaspercentageregeling en de aanzienlijke verlenging van de gemiddelde looptijd van het schatkistpapier aan handen en voeten gebonden zijn, en niet meer in staat zijn op eigen kracht een liquiditeitstekort op de Staat af te wentelen.

Terwijl in 1951 de (Voorlopige) Wet Toezicht Credietwezen grote stofwolken van kritiek opwierp, daar zij juist werd ingediend ten tijde van een uiterst krappe positie van de Schatkist en daarmee gepaard gaande regen van verwijten over inflatoire overheidsfinanciering, werd 18 juni jl. (als het ware dus net vóór de bui) de nieuwe (Definitieve) Wet Toezicht Kredietwezen zonder slag of stoot door de Eerste Kamer aanvaard. De „timing” was ditmaal bepaald beter dan vijf jaar geleden.

De kapitaalmarkt.

Aan de vele onzekerheden, zowel van politieke als van economische aard, waarvoor de Amerikaanse aandelenbelegger zich gesteld ziet, werd de afgelopen week weer één toegevoegd, nl. die van de gevolgen van het arbeidsconflict in de staalindustrie.

In navolging van New York vormt onzekerheid ook de grondfactor van de Amsterdamse aandelenmarkt. Ieder gaat zeer voorzichtig te werk, en noch van binnenlandse noch van buitenlandse zijde wordt veel ondernomen. In verband hiermede bleef het aandelenkoersniveau de laatste weken zeer stabiel. Ook op langere termijn gezien is van stabiliteit sprake: het huidige algemene aandelenkoersniveau is nl. praktisch even hoog als het in augustus en december 1955 was. Voorts bracht de inactiviteit een daling der omzetten mede. Bedroeg de dagomzet in aandelen tot voor enkele weken ca. f. 2 mln. nominaal, de afgelopen veertien dagen bedroeg zij gemiddeld per beursdag slechts f. $1\frac{1}{2}$ mln. nominaal. Op sommige der

bewogen beursdagen van 1955 bedroeg dit cijfer wel f. 5 mln.

Op de obligatiemarkt kwam het koersdalingsproces de afgelopen weken grotendeels tot stilstand. Bij de huidige koersen renderen diverse staats- en gemeente-obligaties 3,9 à 4 pCt. Het hierin verdisconteerde aflossingsagio voor beneden pari staande obligaties is voor particulieren belastingvrij, waardoor voor hen dergelijke stukken nog voordeliger uitkomen.

De laatste tijd waren weer verschillende voorbeelden van aanpassingen aan het verhoogde renteniveau op de kapitaalmarkt te constateren.

Het concern Utrechtsche Hypotheekbank ging over tot uitgifte van 4 pCt. pandbrieven.

Ook het rentepeil van hypotheekbank zelf is in beweging gekomen. Bedroeg dit tot voor kort voor eerste-klasse hypotheekbank nog $3\frac{1}{2}$ pCt., thans is menig geldnemer reeds blij, wanneer hij hypothecair krediet tegen 4 à $4\frac{1}{2}$ pCt. rente kan bemachtigen. Zowel voor hypotheekbank als voor bijv. onderhandse leningen is het vinden van geldgevers een moeilijke zaak geworden. Vele institutionele beleggers zijn nl. zo volbelegd of zelfs vóórbelegd, dat zij noch thans noch in de komende maanden in staat zijn middelen te fourneren.

Nadat het „rentegamma”, bevattende de maximum-rente, waartegen gemeenten en dergelijke obligatie- en onderhandse leningen mogen sluiten, enige weken geleden gewijzigd was voor de korte termijnen, waarvoor toen een uniforme maximum-rente van $3\frac{1}{4}$ pCt. bij kortere gemiddelde looptijd dan 6 jaar werd ingesteld, is thans ook in de langere termijnen enige verandering gebracht, neerkomende op een geringe partiële verhoging.

Hieronder volgen de oude en nieuwe maxima:

gemiddelde looptijd	maximum-rente (pCt.)	
	oud	nieuw
van 6 tot 8 jaar	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$
„ 8 „ 10 „	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{3}{4}$
„ 10 „ 15 „	$3\frac{3}{4}$	4
„ 15 „ 20 „	4	$4\frac{1}{8}$

Voor een gemiddelde looptijd van 20 jaar en langer blijft het maximum ongewijzigd op $4\frac{1}{4}$ pCt. gehandhaafd.

Aand. Indexcijfers A.N.P.-C.B.S. (1953=100)	15 juni 1956	22 juni 1956	29 juni 1956
Algemeen	219,0	221,4	219,7
Internat. concerns	296,2	301,0	298,0
Industrie	163,9	163,2	163,7
Scheepvaart	164,0	162,2	162,4
Banken	141,0	142,1	140,7
Indon. aand.	123,4	123,7	123,7
Aandelen			
Kon. Petroleum	796	802 $\frac{1}{2}$	804 $\frac{1}{2}$
Unilever	413 $\frac{1}{2}$	421 $\frac{1}{2}$	417
Philips	291 $\frac{1}{2}$	306 $\frac{1}{2}$	295 $\frac{1}{2}$
A.K.U.	269 $\frac{1}{2}$	270	265 $\frac{1}{2}$
Kon. N. Hoogovens	327 $\frac{1}{2}$	325 $\frac{1}{2}$	329
Van Gelder Zn.	245 $\frac{1}{2}$	248	246
H.A.L.	185 $\frac{1}{2}$	183	183 $\frac{1}{2}$
Amsterd. Rubber	94 $\frac{1}{2}$	98 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$
H.V.A.	117	117 $\frac{1}{2}$	118 ^{*)}
Staatsfondsen			
2 $\frac{1}{2}$ pCt. N.W.S.	71 $\frac{1}{2}$	70 $\frac{2}{3}$	69 $\frac{13}{16}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt. 1947	91 $\frac{3}{4}$	91 $\frac{1}{16}$	91 $\frac{9}{16}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. 1955 I	92 $\frac{1}{2}$	92	91 $\frac{9}{16}$
3 pCt. Grootboek 1946	91 $\frac{1}{2}$	91 $\frac{1}{2}$	91 $\frac{1}{2}$
3 pCt. Dollarlening	91 $\frac{1}{2}$	93 $\frac{1}{2}$	93 $\frac{7}{8}$
Diverse obligaties			
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Gem. R'dam 1937 VI	95	95 $\frac{7}{8}$	96
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	89	88	88
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Nederl. Spoorwegen	95 $\frac{1}{2}$	95 $\frac{9}{16}$	95 $\frac{3}{8}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Philips 1948	97 $\frac{1}{2}$	96 $\frac{5}{8}$	96 $\frac{7}{8}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt. Westl. Hyp. Bank	90 $\frac{1}{2}$	90	90

J. C. BREŽET.

*) ex. div.

STATISTIEKEN

IN- EN UITVOER ¹⁾
(waarde in miljoenen guldens)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkingspercentage	
	mei	jan.-mei ²⁾	mei	jan.-mei ²⁾	mei	jan.-mei ²⁾
1938	112	119	84	85	75	71
1953	703	696	593	647	84	93
1954	873	833	710	723	81	87
1955	921	972	751	785	82	81
1956	1.176	1.121	931	890	79	79

¹⁾ Bron: C.B.S.²⁾ Maandgemiddelden.PRODUCTIE-INDEXCIJFERS ¹⁾

(1949 = 100)

Omschrijving	Jaar-middelde		1955			1956		
	1954	1955	febr.	mrt.	april	febr.	mrt.	april
	Aantal arbeidsdagen in de betrokken maand ²⁾ ..	23½	23½	22	25	22½	23	24½
Algemene indexcijfers van de nijverheid ³⁾								
Algemene productie-index	141	151	132	156	146	141	161	153
Gemiddelde dagproductie ⁴⁾	141	151	141	147	153	144	154	163
Indexcijfers per bedrijfsklasse:								
Bouwmaterialen en aardewerk	129	135	101	107	131	93	124	136
Chemische nijverheid (excl. aardolieproducten)	143	152	140	164	153	149	161	148
Leder- en rubbernijverheid	120	123	116	134	120	120	133	120
Mijnbouw	108	109	95	116	106	98	114	104
Metaalnijverheid	166	186	165	197	186	176	200	191
Papierindustrie	156	164	159	191	152	166	193	160
Textielnijverheid	138	141	133	152	132	143	152	—
Gas, elektriciteit en water	155	164	161	176	153	198	187	167
Voedings- en genotmiddelenindustrie	123	129	100	121	120	110	130	130

¹⁾ Bron: C.B.S.²⁾ Onder arbeidsdagen worden verstaan alle dagen, met uitzondering van de zondagen, Nieuwjaarsdag, 2e Paasdag, Hemelvaartsdag, 2e Pinksterdag en de beide Kerstdagen. Zaterdagen zijn als halve dagen geteld.³⁾ Excl. bouwrijverheid.⁴⁾ Berekend door het algemeen indexcijfer te delen door het verhoudingsgetal van het aantal arbeidsdagen in de betrokken maand en het gemiddelde aantal arbeidsdagen 23½ in 1949.INTERIM-INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN ¹⁾ ²⁾

1948 = 100	1955	dec. 1955	jan. 1956	febr. 1956	mrt. 1956	april 1956
Voedingsmiddelen:						
plantaardige	123	122	126	133	146	157
dierlijke	114	121	117	119	115	111
totaal	118	121	121	125	129	133
Grondstoffen voor:						
houtwaren	161	160	158	157	156	156
chem. produkten	121	123	123	128	130	129
textielwaren	133	129	139	131	131	131
leer en leerwaren	113	117	116	115	116	118
metaalwaren	157	164	167	169	169	169
papier	119	120	125	125	125	125
hulpstoffen	186	191	194	194	195	197
totaal	160	164	165	166	167	168
Afgewerkte produkten:						
glas, aardewerk enz.	158	159	169	161	161	161
houtwaren	116	116	116	116	116	117
chem. produkten	126	125	126	126	127	127
textielwaren	137	131	130	130	130	130
leer- en rubberwaren	136	137	138	138	137	137
papierwaren	150	150	150	150	150	149
metaalwaren	147	151	152	152	153	153
gefabriceerde voedings- en genotmiddelen	133	131	131	131	132	132
overige produkten	156	149	153	143	146	152
totaal	137	135	135	135	135	136
Algemeen indexcijfer	137	137	138	139	140	142

¹⁾ Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.²⁾ De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

Het heeft grote voordelen,
een bank in te schakelen bij het
BEHEER VAN VERMOGENS
en de bank te benoemen tot
EXECUTRICE-TESTAMENTAIRE
(regeling en afwikkeling vindt plaats in samenwerking met de boedelnotaris).
Vraagt onze gratis brochure.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32

vacatures

★
BLYDENSTEIN & Co. N.V.
Textielfabrieken te Enschede

★
zoeken
een jonge academisch gevormde

BEDRIJFSECONOOM

b.v. baccalaureus of kandidaat economie, die de chef van de economische afdeling behulpzaam zal moeten zijn bij werkzaamheden op het gebied van kostenbewaking en statistiek. Kennis van moderne bedrijfsadministratie en variabele budgettering is vereist.

Eigenhandig geschreven sollicitaties vermeldende levensloop, opleiding, referenties, e.d., met pasfoto, te richten aan: *De Directie van Blydenstein & Co. N.V., Postbus 34, Enschede.*

★

(Zie voor vacatures ook de achterpagina.)

Overweegt U eens ook

E.-S.B.

in Uw publiciteit te betrekken!!!

Gemeenten en Gemeenschap

Dit speciale nummer van „E.-S.B.”, dat op 27 juni j.l. verscheen, leent zich in het bijzonder voor uitreiking aan hogere ambtenaren in gemeentedienst, als ook aan de leden van de Gemeenteraad.

Verschillende Gemeenten hebben reeds voor deze doeleinden extra exemplaren à f 2.— besteld.

**U kunt Uw
bestelling richten
aan**

**Adm.
Economisch-
Statistische
Berichten**

**P. de Hoochweg 120
Rotterdam (W)**

GROTE VERZEKERING MAATSCHAPPIJ

zoekt een

FINANCIËEL ADMINISTRATEUR

die als hoogste functionaris in deze sector, in regelmatig contact met de directie, leiding zal moeten geven aan de hoofdboekhouding. Allround ervaring op het gebied van verzekeringsadministratie en de fiscale en financiële zijden daarvan is een absolute vereiste. Leeftijd 35-à 45 jaar. Het inkomen aan deze functie verbonden bedraagt ongeveer f. 18.000.- per jaar. Kandidaten zullen eventueel worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek.

*Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met volledige inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van twee recente pasfoto's (van voren en opzij) voor 13 juli a.s. aan de **Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek**, Witte-vrouwenkade 6, Utrecht, onder nr. ESB 12028.*

Naamloze Vennootschap

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE MACHINEFABRIEK voorheen E. H. BEGEMANN

gevestigd te Helmond

Uitgifte

van

nom. f 500.000.- gewone aandelen

elk groot nom. f 1.000.- aan toonder

voor de helft delende in de resultaten over het boekjaar 1956 en ten volle in die over volgende boekjaren,

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen in de verhouding van één nieuw gewoon aandeel van nom. f 1.000.- op twee oude gewone aandelen van nom. f 1.000.-.

Ondergetekende bericht, dat zij op

Vrijdag, 6 Juli 1956

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur, de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstelt bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Helmond**, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 28 Juni 1956.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - van de statuten en van het jaarverslag over 1955 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

Amsterdam, 28 Juni 1956.